

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Diplomová práce

2024

Klára Crkvová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Zahrádkář: Od normalizace k revoluci

Diplomová práce

Autorka práce: Klára Crkvová

Studijní program: Mediální studia

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jiří Knapík, Ph.D.

Rok obhajoby: 2024

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 15.7.2024

Klára Crkvová

Bibliografický záznam

CRKVOVÁ, Klára. *Zahrádkář: Od normalizace k revoluci*. Praha, 2024. 72 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce prof. PhDr. Jiří Knapík, Ph.D.

Rozsah práce: 140 208 znaků.

Abstrakt

Diplomová práce *Zahrádkář: Od normalizace k revoluci* představuje společensko-historické zmapování kulturního fenoménu zahrádkaření v socialistickém Československu v 70. a 80. letech 20. století a zaměřuje se na analýzu časopisu s názvem *Zahrádkář: rádce ovocnářů, zelenářů, květinářů, vinařů a ostatních pěstitelů*. Pomocí kvalitativní analýzy obsahu a tematické analýzy, jež jsou doplněny o historickou kritiku, je přiblíženo, v jakých tématech a jakým způsobem se projevovala komunistická propaganda na stránkách dobového periodika ve vydáních z let 1969–1989. Vybrané téma se věnuje politizaci volného času v Československu v éře tzv. normalizace a představuje koncept zahrádkaření jako politického aktu. V měsíčníku, který následoval oficiální normalizační kurs, se výrazně projevila integrační forma propagandy, jež ovlivnila téma svátků, životního prostředí či obecného nedostatku, a byla zaměřena na všechny věkové kategorie. Práce skrze citace přibližuje čtenáři konkrétní podobu propagandy a pomocí analýzy řečových aktů vysvětluje, jakým způsobem mohla být posílena účinnost propagandistických textů. Práce spojuje oblast médií a životního stylu v normalizačním Československu.

Abstract

The thesis *Zahrádkář: From Normalization to Revolution* presents a socio-historical mapping of the cultural phenomenon of gardening in socialist Czechoslovakia in the 1970s and 1980s and focuses on the analysis of the magazine *Zahrádkář: A Guide for Fruit Growers, Vegetable Growers, Florists, Wine Growers and Others*. Using researched methods qualitative content analysis and qualitative thematic analysis accompanied by historical criticism, this work describes in which topics and what way communist propaganda was manifested in the pages of the chosen periodical in issues published between 1969–1989. The selected topic focuses on the politicization of leisure in Czechoslovakia in the so-called normalization era and introduces gardening as a political act. An integrative form of propaganda, which influenced the themes of holidays, the environment, or general deprivation, and which targeted all ages was strongly present in the monthly magazine. Through direct quotations, the thesis introduces the reader to particular forms of propaganda and uses Speech Acts theory to explain how the effectiveness of propaganda may have been enhanced. The work connects the fields of media and lifestyle in Czechoslovakia during the normalization era.

Klíčová slova

časopis *Zahrádkář*, volný čas, životní styl, normalizace, zahrádkaření, propaganda

Keywords

Zahrádkář magazine, leisure, lifestyle, normalization, gardening, propaganda

Title

Zahrádkář: From Normalization to Revolution

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce prof. PhDr. Jiřímu Knapíkovi, Ph.D., za cenné rady a připomínky. Též děkuji svým nejbližším za jejich podporu.

OBSAH

Úvod	1
1. Politický, společenský a mediální kontext normalizace	3
2. Historicko-společenský kontext zahrádkaření	7
2.1 Historie zahrádkaření v Evropě.....	7
2.2 Historie zahrádkaření na našem území.....	11
3. Teoretická část	19
3.1 Metodologie	19
3.2 Zahrádkaření jako politický akt.....	24
3.2.1 Politický rozměr zahrádkaření	24
3.2.2 Politizace zahrádkaření v normalizačním Československu	25
4. Praktická část	28
4.1 Časopis Zahrádkář.....	28
4.2 Životní prostředí.....	29
4.3 Básně.....	33
4.4 Svátky.....	36
4.5 Komunistická strana.....	40
4.6 Nedostatek.....	42
4.7 Řečové akty.....	45
Závěr	50
Summary	53
Literatura	56
Seznam příloh	60

Úvod

Diplomová práce *Zahrádkář: Od normalizace k revoluci* se zabývá podobou politizace volnočasové činnosti zahrádkaření na stránkách dobového časopisu *Zahrádkář: rádce ovocnářů, zelenářů, květinářů, vinařů a ostatních pěstitelů*¹ ve vydáních z let 1969–1989.

Zahrádkaření má na našem území dlouhou tradici, plnilo řadu důležitých funkcí a mělo mnoho podob. Samotný vznik zahrádkářských osad a prvních hnutí je na evropském kontinentu spojen především s industrializací a na ní navázanou urbanizací sílicí ve 2. polovině 19. století a na počátku 20. století. Na našem území se zahrádkářské hnutí formovalo na přelomu 19. a 20. století a od té doby jeho popularita stále narůstala. Tato diplomová práce se věnuje 70. a 80. létům, době největšího rozmachu zahrádkaření u nás. Právě v éře tzv. normalizace představovalo významnou součást životního stylu obyvatel Československa a bylo natolik populární, že jej lze označit za kulturní fenomén.

Jedním z důvodů oblíbenosti této volnočasové aktivity byla realita života v socialistickém státě, která byla charakterizována tíživými politickými poměry, omezenou možností cestování do zahraničí, nedostatkem a nízkou kvalitou základního sortimentu potravin. Tyto faktory podpořily značný zájem o aktivitu, jež byla jednou z forem státem povoleného společenského uplatnění a která nabízela nejen možnost vlastního výpěstku a přivýdělku, ale také prostor pro seberealizaci v soukromé sféře. Zájem o zahrádkaření byl posílen i změnou legislativy, která umožnila využití pozemků nevhodných pro velkopřemyslové zemědělství. Tuto půdu získal zahrádkářský svaz jakožto socialistická organizace sdružující zájemce o zahrádkářskou činnost buď k trvalému, nebo dočasnému užívání a přerozděloval ji mezi své členy. To vyústilo v nárůst přihlášek o členství a rozvoj budování zahrádek a zahrádkářských osad. Československý, později Český zahrádkářský svaz začal také vydávat svůj vlastní časopis, ve kterém mohli čtenáři nalézt inspiraci pro práci na zahrádce a jehož podobu zásadně ovlivnila politická situace v Československé socialistické republice.

Tato práce si klade za cíl zjistit, jakým způsobem byly v časopisu *Zahrádkář* mezi lety 1969–1989 reflektovány koncepce komunistického režimu ve vztahu k vybraným tématům. Zabývá se tím, jakým způsobem komunistický režim dokázal politizovat zahrádkaření jako volnočasovou aktivitu, která s politikou na první pohled nesouvisí.

Text diplomové práce je rozdělen do čtyř hlavních částí. První kapitola představí

---

¹ *Zahrádkář, rádce ovocnářů, zelenářů, květinářů, vinařů a ostatních pěstitelů* (Praha: ČSSZO, ČSOZS, ČOZS, ČZS, 1969–1989); dále v textu bude používána zkrácená verze názvu časopisu – *Zahrádkář*.

společensko-politickou situaci v Československu po událostech Pražského jara a zaměří se na postavení tištěných médií v 70. a 80. letech 20. století v kontextu normalizační politiky. Je věnována vztahu masmédií, státních orgánů a institucí, stejně jako legislativním, strukturálním i obsahovým změnám ve sdělovacích prostředcích. Druhá kapitola se soustředí na historii zahrádkářských hnutí a zakládání prvních zahrádkářských osad v Evropě. Zasadí fenomén zahrádkaření do kulturního i historického kontextu evropského kontinentu a ve stručnosti představí jeho vývoj a nejvýznamnější změny do roku 1989. Text mapuje stručnou historii zahrádkaření v těch evropských zemích, které svým působením ovlivnily zahrádkářskou činnost i za svými hranicemi. V těchto vybraných státech má zahrádkaření historické kořeny a dodnes zůstává tradiční. Poté se text detailněji soustředí na popis vývoje zahrádkářského hnutí na našem území a vysvětlí, jak se funkce zahrádkaření změnila ze sociální, typické pro poválečné období, na sociálně-politickou. Těž se zabývá odbornou terminologií a skrze grafy a tabulky znázorní důležitá data. Na tuto kapitolu naváže teoretická část, která uvede vybranou metodologii, kterou je kvalitativní obsahová analýza a tematická analýza, jež jsou doplněny historickou kritikou. Text se dále zabývá propagandou, cenzurou a konceptem, jenž vnímá zahrádkaření jako politický akt. Vysvětlí různé úhly pohledu, které zahrádkaření spojují s politikou, a následně je zasadí do kontextu normalizačního Československa. Tento úsek se věnuje pojmům „vnitřní exulant“ a „druhotný svět“, které osvětlují realitu života v socialistickém státě a váží se k politizaci zahrádkaření. Čtvrtá kapitola je praktickou částí této práce, jež seznámí čtenáře s analýzou vybraného periodika, které začalo vycházet v roce 1969 a bylo vydáváno zahrádkářským svazem ve Státním zemědělském nakladatelství (SZN). Měsíčník zpracovával typická témata pro pěstitelství a trendy v oblasti zahrádkaření, zároveň reflektoval dobu a aktuální témata. Výsledky provedené analýzy poskytnou odpovědi na položené výzkumné otázky a zjištěné poznatky budou zasazeny do historického kontextu.

1. Politický, společenský a mediální kontext normalizace

Zkoumané období označované pojmem normalizace trvalo od konce 60. let do pádu komunistického režimu v roce 1989 a je obecně definováno jako samostatná, zhruba dvacet let trvající etapa našich dějin, jejímž cílem bylo především obnovení monopolu moci Komunistické strany Československa (KSČ). Charakteristika normalizačního režimu spočívá v opětovné přeměně KSČ na poslušný nástroj moci řízený z Moskvy a je dokreslena přítomností sovětských vojsk na území Československa, „kádrovým“ dohledem a přímou kontrolou masových sdělovacích prostředků.²

Částečné uvolnění vnitropolitického a společenského života ve 2. polovině 60. let se projevilo v obsahu a struktuře některých periodik. Média sloužila jako platforma pro svobodné vyjadřování názorů a postojů, což bylo součástí dlouhodobých cílů reformní politiky. Byl kladen důraz na pravdivé informování občanů a na vyloučení předběžné cenzury ze struktur fungování médií, čehož mělo být docíleno přijetím tiskového zákona. Toto téma bylo začleněno i do Akčního programu KSČ, který byl Ústředním výborem Komunistické strany Československa přijat v dubnu roku 1968.³ V červnu téhož roku Národní shromáždění přijalo zákon č. 84/1968 Sb., kterým novelizovalo zákon č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích. V § 17 tento zákon stanovil, že cenzura, ve smyslu jakýchkoliv zásahů ze strany státních orgánů proti svobodě slova a obrazu a jejich šíření hromadnými informačními prostředky, je nepřipustná.⁴ Tentýž měsíc byla vládním nařízením zrušena Ústřední publikační správa, která jakožto oficiální instituce zajišťovala cenzuru československých médií. Novela tiskového zákona vedla ke zvýšení poslechovosti rozhlasu i sledovanosti televize, ve kterých běžely diskusní pořady věnující se aktuálním politickým tématům. To samé platilo o čtenosti vybraných periodik, nově totiž bylo umožněno tiskárnám přerozdělovat papír tak, aby tisk odpovídal poptávce jednotlivých titulů.⁵

Invazí vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968 proces uvolňování skončil. Plak ze strany Sovětského svazu na zástupce Československa zahrnoval i oblast médií, která byla chápána jako mocný nástroj formování veřejného mínění a významný faktor stabilizace poměrů. Pro hladký průběh konsolidace byla média klíčová, proto byla v tzv. Moskevském protokolu závazně přijata opatření k jejich plné kontrole. Usnesením vlády č. 292 ze srpna 1968 vznikl

² Milan Otáhal, *Normalizace 1969–1989: Příspěvek ke stavu bádání* (Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2002), 5, 46.

³ Petr Bednařík, „Média v Československu v letech 1945–1989 a jejich podíl na formování každodenního života obyvatel“, in *Každodenní život v Československu 1945/48 – 1989*, ed. Jaroslav Pažout et al. (Praha – Liberec: Ústav pro studium totalitních režimů – Technická univerzita v Liberci, 2015), 66.

⁴ Václav Moravec, „Mediální právo“, in *Dějiny českých médií v datech*, ed. Barbara Kóplová et al (Praha: Karolinum, 2003), 408.

⁵ Bednařík, „Média v Československu v letech 1945–1989 a jejich podíl na formování každodenního života obyvatel“, 66.

Úřad pro tisk a informace (ÚTI) jakožto kontrolní orgán pro tisk, rozhlas, televizi a ČTK.⁶ ÚTI dohlížel na dodržování přísného zákazu kritiky SSSR a spřátelených zemí komunistického bloku, stejně jako politiky KSČ. Též bylo zakázáno používat slovo „okupant“ a „okupace“.⁷ Nedlouho poté byl zřízen také Vládní výbor pro tisk a informace, jenž sledoval a analyzoval působení československých médií.⁸

Ze strany KSČ bylo požadováno odpovědné chování novinářů a zároveň byla přijata opatření, jež sdělovací prostředky omezila. Bylo rozhodnuto o dočasném uvalení cenzury na informace týkající se obrany, bezpečnosti a politických zájmů státu. Národní shromáždění schválilo v září 1968 zákon č. 127/1968 Sb., o některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a ostatních hromadných sdělovacích prostředků, který ÚTI oficiálně zaneslo do legislativy.⁹ Tento zákon zahrnoval obnovu dohledu nad všemi sdělovacími prostředky a zavedl systém sankcí v případě zveřejnění nežádoucích informací. Postihy měly podobu peněžitých pokut, odejmutí vydavatelského oprávnění na dobu určitou či ztráty platnosti registrace. Vyhláška č. 67 z roku 1971 pak nařídila povinnou evidenci tiskových strojů a omezila zřizování nových tiskáren a rozmnožoven.¹⁰

Před federalizací státu spadala oblast tisku a informačních prostředků do společné působnosti ČSSR, záhy však následovaly další změny ve struktuře médií. Nově vznikl Český úřad pro tisk a informace (ČÚTI) a Slovenský úrad pre tlač a informácie (SÚTI). Oběma úřadům náleželo analyzovat činnost masmédií na příslušném území a jejich hlavní náplní bylo vydávání pokynů pro zaměstnance pracující s mediálními obsahy. Nově také začal působit Federální výbor pro tisk a informace.¹¹

Posilování dozoru nad médii pokračovalo i po zvolení Gustáva Husáka na post prvního tajemníka ÚV KSČ. Brzy byly vyhlášeny prověrky, které sloužily jako personální čistky a zasáhly i mediální sektor. V září 1969 byla ustavena komise pro řízení novinářské organizace a s ní začala represivní opatření ve formě prověřování zaměstnanců. Byly zkoumány například názory na reformní politiku Alexandra Dubčeka či vstup vojsk Varšavské smlouvy na území Československa. Z celkového počtu 5100 novinářů (z toho 3300 byli členy KSČ) opustila

---

⁶ Moravec, „Mediální právo“, 408.

⁷ Slavěna Rohlíková, „Strana, stát a masmédiá“, in *Manipulátoři: O technikách bojů lži proti pravdě a nenávisti proti lásce*, ed. Ladislav Bittman (Praha a Boston: Karolinum, 1992), 57.

⁸ Bednařík, „Média v Československu v letech 1945–1989 a jejich podíl na formování každodenního života obyvatel“, 67.

⁹ Petr Šámal, „V zájmu pracujícího lidu. Literární cenzura v době centrálního plánování a paralelních oběhů“, in *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014*, ed. Michal Wögerbauer et al. (Praha: Academia, Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2015), 1163.

¹⁰ Moravec, „Mediální právo“, 411; Rohlíková, „Strana, stát a masmédiá“, 56.

¹¹ Bednařík, „Média v Československu v letech 1945–1989 a jejich podíl na formování každodenního života obyvatel“, 68; Rohlíková, „Strana, stát a masmédiá“, 57; Moravec, „Mediální právo“, 410.

zhruba třetina svá zaměstnání, někteří dokonce emigrovali.¹² V souvislosti s výměnou novinářských průkazů bylo ze Svazu českých novinářů vyloučeno více než 800 členů, povětšinou s odůvodněním, že byli zastánci pravicového oportunistu. Mnozí z nich se poté museli potýkat s problémy při hledání jakéhokoliv zaměstnání.¹³ V čele redakcí nově stáli pracovníci, kteří aktivně vyjadřovali loajalitu normalizačním poměrům, lidé souznící se *Slovem do vlastních řad*, kteří často dlouhá léta setrvali na těch nejvyšších pozicích.¹⁴ Personální očista vedla k odchodu mnoha zkušených pracovníků a lidé projevující nesouhlas s politikou KSČ byli nahrazeni poslušnými, zpravidla nevýraznými zaměstnanci, kteří si osvojili umění autocenzury. Vedlejším nechtěným produktem tvrdé normalizační mediální politiky byl vznik samizdatových periodik.¹⁵ Během 80. let zastával dominantní roli v oblasti řízení a kontroly masmédií také Federální úřad pro tisk a informace (FÚTI), který vznikl jako zastřešující cenzurní orgán. Tento nástroj unifikace médií byl zřízen zákonem č. 180/1980 Sb. a převzal řadu úkolů, jež doposud zajišťovaly ČÚTI a SÚTI.¹⁶

Nedlouho po zvolení Michaila Sergejeviče Gorbačova generálním tajemníkem Komunistické strany Sovětského svazu (KSSS) v březnu 1985 došlo k zahájení „perestrojky“, politiky tzv. přestavby zahrnující jak ekonomické, tak politické reformy, a principu „glasnosti“, tzv. otevřenosti. To dalo vzniknout novému politickému kurzu, jenž v konečném důsledku znamenal mocenský pád komunistického monopolu nejen v Sovětském svazu, ale také v celém východním bloku.¹⁷

Přestože glasnost otevírala dveře k větší názorové pluralitě ve veřejné komunikaci, v Československu se tato tendence rozvíjela velmi pozvolna a opatrně.¹⁸ Většina médií se stále opírala o ČTK a možnost otevřeně informovat se netýkala všech událostí. Na částečné uvolnění, které se projevilo na stránkách určitých periodik objektivnějším obsahem, reagoval v říjnu 1987 ÚV KSČ přijetím dokumentu s názvem *Uplatňování leninské zásady otevřené informovanosti tiskem, rozhlasem a televizí*. Tento oficiální dokument měl přivést masmédiá „k rozumu“, měla se nadále držet nadšeného propagování socialistického způsobu života.¹⁹ Avšak československou realitou byly ekonomické a sociální problémy vedoucí k rozšíření

¹² Petr Bednařík, Jan Jiráček a Barbara Köpplová, *Dějiny českých médií: Od počátku do současnosti* (Praha: Grada, 2019), 349.

¹³ Rohlíková, „Strana, stát a masmédiá“, 59.

¹⁴ Jan Zelenka jako ředitel Československé televize (1969–1989).

Ján Riško jako ředitel Československého rozhlasu (1970–1989).

Otakar Svěřčina jako ředitel Československé tiskové kanceláře (1969–1989).

¹⁵ Jakub Končelík, Pavel Večeřa a Petr Orság, *Dějiny českých médií 20. století* (Praha: Portál, 2010), 246; Rohlíková, „Strana, stát a masmédiá“, 59, 68–69.

¹⁶ Rohlíková, „Strana, stát a masmédiá“, 65–67, 69.

¹⁷ Bednařík, Jiráček a Köpplová, *Dějiny českých médií: Od počátku do současnosti*, 337.

¹⁸ *Ibid.*, 358–359.

¹⁹ Rohlíková, „Strana, stát a masmédiá“, 81–82; Bednařík, Jiráček a Köpplová, *Dějiny českých médií: Od počátku do současnosti*, 343.

tzv. šedé ekonomiky, korupce, k devastaci životního prostředí, alkoholismu a prostituci. Administrativně řízené hospodářství bylo rigidní a jeho změny v nedohlednu. Omezená možnost dostání zboží a výrobků byla kompenzována tolerancí nízké kvality práce, levným bydlením, službami a plnou zaměstnaností. Společně s vysokou mírou společenské diferenciací se jednalo o faktory, které přispěly k pádu režimu.²⁰ Lidem již nestačilo materiální zabezpečení, důležitou roli hrála individuální nezávislost při rozhodování, nicméně nefunkční hospodářství a politická strnulost těmto volbám bránila. To vedlo ke kritice byrokraticko-autoritářské povahy reálného socialismu. Dříve úspěšná strategie kombinace represe občanů a materiální kompenzace přestala fungovat. V 80. letech se dokonce v některých zemích východního bloku přiblížila životní úroveň rozvojovým zemím. Nároky obyvatel se různily a staré metody přestaly platit. Byly to právě hospodářské aspekty a reformy „shora“, které zapříčinily úpadek komunismu v Evropě. V Československu tyto změny vyvrcholily v listopadu roku 1989, který je koncem éry tzv. normalizace.²¹

---

²⁰ Paulina Bren, *Zelínář a jeho televize: Kultura komunismu po pražském jaru 1968* (Praha: Academia, 2013), 349–350.

²¹ Pavel Kolář a Michal Pullmann, *Co byla normalizace? Studie o pozdním socialismu* (Praha: NLN, Ústav pro studium totalitních režimů, 2017), 170–171, 178.

2. Historicko-společenský kontext zahrádkaření

V této kapitole je pracováno se základním pojmem souvisejícím se zahrádkařením, a tím je zahrádkářská osada. V současnosti se lze nejčastěji setkat právě s termíny zahrádkářská či zahrádková osada. V minulosti bylo ale hojně používáno označení zahrádkářská či zahrádková kolonie, které je synonymem, nicméně odkazuje spíše k hospodářskému využití půdy. To je však pouze jeden z aspektů využívaných ploch, a proto se raději volí komplexnější označení osada.²² Dále pak je třeba odlišit zahradnictví jakožto obor zemědělské činnosti zabývající se pěstováním a šlechtěním užitkových i okrasných rostlin od zahrádkaření, někdy také zahrádkářství, kterému se věnuje pěstitel amatér povětšinou ve svém volném čase.²³

2.1 Historie zahrádkaření v Evropě

Během 2. poloviny 19. století došlo díky společenskému a hospodářskému rozvoji ke vzniku mnoha spolků, které se zabíraly životním prostředím. Již v této době bylo upozorňováno na zhoršující se zdravotní stav obyvatel ve městech průmyslových států Evropy. Ekonomický rozmach vedl sice k rozšiřování pracovních příležitostí v souvislosti s rozrůstajícími se podniky a továrnami, zároveň však zapříčinil přeplňování již tak nedostačující kapacity bytů ve městech. Takto přelidněná města pracujícími v továrnách se musela potýkat se špatnou hygienickou situací a nedostatkem místa k bydlení. Ani výstavba nových bytových domů nepomohla, jelikož probíhala příliš pomalu. Situace se ještě více zhoršila, když se v těchto obydlích začaly šířit nebezpečné nemoci. Lidé žijící v takto nevyhovujících podmínkách pak často hledali únik od reality v alkoholu.²⁴ Snahy tyto negativní faktory změnit a společný zájem na zvelebování a ochraně životního prostředí vedl ke sdružování lidí do společenství, která lze označit za předchůdce zahrádkářských organizací.²⁵ Začaly vznikat okrašlovací spolky a sdružení, které byly často zakládány profesionály v oborech ovocnářství či vinařství, výjimkou však nebyly ani neprofesionálně vedené zájmové spolky věnující se zahrádkářské činnosti.²⁶

V některých evropských státech je dnešní kladný vztah k zahrádkaření navázán na silnou historickou tradici této činnosti. Ta je značně rozvinuta například v Německu,

---

²² „Aktualizace generelu zahrádkových osad v Praze“, ČZU, upraveno v roce 2018, úvodní slovo, https://adaptacepraha.cz/wp-content/uploads/2020/03/TEXT_Aktualizace_generelu-zahradkovych-osad.pdf, 5 (staženo 26.3.2024); Petr Gibas a Lucie Matějovská, eds., *Zahrádkové osady: Stíny minulosti, nebo záblesky budoucnosti?* (Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, 2013), 6.

²³ „Zahradnictví a zahrádkaření“, Národní zemědělské muzeum, publikováno v roce 2019, <https://www.nzm.cz/o-nas/veda-a-vyzkum/publikacni-cinnost/obrazkove-statistiky/zahradnictvi-a-zahradkareni-obrazkova-statistika-z-nasich-poli-sadu-vinic-parku-a-zahrad> (staženo 27.3.2024).

²⁴ Josef Pletánek, *Zahrádkové kolonie v cizině a u nás* (Praha: Ústřední svaz spolků pro zakládání a udržování zahrádkových kolonií v Československé republice, 1922), 5.

²⁵ Otto Macl, *Zahrádkářské hnutí: Kořeny – tradice – vývoj* (Hradec Králové: Republiková rada ČZS Praha a Územní rada ČZS Hradec Králové, 1999), 16.

²⁶ Otto Macl, *Zahrádkářské hnutí: Etapy vývoje – zakladatelé – vznik v regionech* (Hradec Králové: Územní rada ČZS Hradec Králové, 2002), 5.

Dánsku, Rakousku, Velké Británii nebo Francii.²⁷ Na našem území začaly zahrádkářské osady vznikat až na přelomu 19. a 20. století. V tu dobu byl v Evropě trend zahrádkaření již dávno známý a některé státy byly pro ostatní vzorem.²⁸

První zahrádkářská hnutí v Evropě

Nejstarší zdokumentovaná zahrádkářská hnutí v Evropě se nacházela na území dnešního Německa, odkud se později trend zahrádkaření rozšířil do celé pevninské Evropy. Až do roku 1820 lze dohledat, že vedení města Kiel na Jutském poloostrově pronajímalo své pozemky lidem, kteří je mohli využít pro pěstování zeleniny. Na počátku 20. století už připadala na každou čtyřčlennou rodinu jedna zahrádka, zahrádkaření se tak stalo populární činností, která byla finančně dostupná. Typickým znakem prvních zahrádek bylo, že postrádaly jakoukoliv okrasnou funkci, byly účelné a skromné.²⁹

Zahrádkaření se rozšířilo především na přelomu 18. a 19. století, na čemž měl velkou zásluhu lékař a pedagog Daniel Gottlob Moritz Schreber z Lipska. Ten se zajímal o dětské zdraví, které zkoumal i v kontextu rozvíjející se průmyslové revoluce. Svými spisy a aktivitami propagoval dětskou výchovu v přírodě a kladl důraz na pobyt dětí a mládeže na čerstvém vzduchu.³⁰ Schreberovu myšlenku naplno zpopularizoval až ředitel školy doktor Ernst Hauschild, který v roce 1864 založil tzv. Schreberverein, tedy výchovný spolek na počest doktora Schrebera. Až poté se začaly ve velkém měřítku zakládat tzv. Schrebergarten neboli Schreberovy zahrádky.³¹

Stejně jako později i v dalších státech Evropy začala v Německu vycházet literatura na podporu tamních zahrádkářských hnutí. Nejvíce se této tematice věnovaly časopisy. V roce 1900 bylo publikováno periodikum *Ackerbürger*, které usilovně hájilo zájmy členů zahrádkářských osad, stejně tak činil i časopis *Laubenkolonist* či známý *Kleingärtner*. Významnými byly také časopisy *Neue Zeitschrift für Kleingartenwesen* nebo *Garten und Kind- Zeitschrift der Mitteldeutschen Schrebergärtner*.³²

Ačkoli zahrádky plnily převážně hospodářskou funkci, zároveň sloužily v boji proti alkoholismu. Například v Dánsku bylo na základě královského výnosu vydaného panovníkem

²⁷ „Aktualizace generelu zahrádkových osad v Praze“, ČZU, upraveno v roce 2018, strana 8, https://adaptacepraha.cz/wp-content/uploads/2020/03/TEXT_Aktualizace_generelu-zahradkovych-osad.pdf, 5 (staženo 26.3.2024).

²⁸ Otto Macl, *Zahrádkářské muzeum v Hradci Králové – Almanach ke 12. výročí založení muzea* (Hradec Králové: Zahrádkářské muzeum ČZS, 2012), 8.

²⁹ Pletánek, *Zahrádkové kolonie v cizině a u nás*, 13.

³⁰ Macl, *Zahrádkářské muzeum v Hradci Králové – Almanach ke 12. výročí založení muzea*, 8.

³¹ Pletánek, *Zahrádkové kolonie v cizině a u nás*, 13–14; „Aktualizace generelu zahrádkových osad v Praze“, ČZU, upraveno v roce 2018, strana 6, https://adaptacepraha.cz/wp-content/uploads/2020/03/TEXT_Aktualizace_generelu-zahradkovych-osad.pdf, 5 (staženo 26.3.2024).

³² Pletánek, *Zahrádkové kolonie v cizině a u nás*, 14–15.

Frederikem VI. nařízeno zakládání zahrádek v okolí měst, aby si i ti nejchudší mohli dovolit vedlejší příjem v podobě výpěstků. Tato idea byla zavedena na jedné straně ve snaze omezit návštěvy hostinců, na druhé straně cílila na zvýšení produkce ovoce. Podmínkou bezplatného poskytnutí půdy ve městě bylo, aby ji člověk obdělával sám.³³ Ačkoli v Německu byly zahrádky spíše praktické, v Dánsku získávala na popularitě okrasná funkce zahrad, pro kterou je dodnes tato země známá.³⁴

Vývoj zahrádkaření na našem území je spojen s historií zahrádkářského hnutí v Rakousku. První zahrádkářská osada ve Vídni byla založena místním přírodovědným spolkem v čele s předsedou Augustem Bronoldem, který ideu městských zahrádek dlouhodobě propagoval. V roce 1903 byl vhodný, dostatečně velký a v tu dobu volný pozemek nalezen v okolí města ve Vídeňském lese a nic nebránilo budování nových zahrádek. Vynikající železniční spojení umožňovalo obyvatelům Vídně snadnou dopravní dostupnost i ve všední dny, což řada z nich využívala především po práci. Následoval spolek Rosenthal,³⁵ který se v roce 1911 zasloužil o založení velké zahrádkářské osady nedaleko města Steinhof. Avšak masovější rozvoj zakládání zahrádek nastal až během první světové války kvůli fatálnímu nedostatku potravin.³⁶ Rozmach zahrádkaření zažila Vídeň po rapidním zdražení základních potřeb. Nejcitelnější byl nedostatek brambor, který zapříčinil značné rozšíření zahrádkářské základny. Vznikl pojem *Kriegsgemüseärten*,³⁷ který označoval nově vzniklé zahrádky, jejichž účelem bylo pouze pěstování zeleniny za nouzového stavu. Tyto válečné zelinářské zahrádky postrádaly jak funkci rekreační, tak funkci estetickou a byly budovány i na bývalých vojenských cvičištích. Jako příklad lze uvést zahrádkářskou osadu Simmeringer Heide o rozloze 400 tisíc m² nebo vojenský prostor ve čtvrti Schmelz. Takto byla předělána také mnohá smetiště a v poválečných letech se rozšířily i Schreberovy zahrádky.³⁸

Zakládání zahrádkářských osad je též spojeno s funkcí ozdravnou. Města zažívající nápor nově příchozích se musela potýkat se zvýšeným počtem marodících a s neutěšenou hygienickou situací. Například ve Francii se již v roce 1837 začala pronajímat půda za účelem zakládání rodinných zahrádek s cílem zvýšit kulturní, hygienickou a hospodářskou úroveň obyvatel.³⁹ Hygiena a zásobování ve velkých městech Francie prudce klesla po vlně příchozích

³³ Jan Svatopluk Procházka, *Ochrana přírody a přírodních památek* (Praha: Český čtenář, 1926), 204–206.

³⁴ Pletánek, *Zahrádkové kolonie v cizině a u nás*, 12–13.

³⁵ Spolek dostal své jméno podle slavného zahradníka Johanna Konrada Rosenthala.

Zdroj: „Rosenthal: Handlungsgärtnerei - Baumschule - Stadtgrün“; PRO BAUM – Zeitschrift für Planzung, Pflege und Erhaltung, upraveno 5.7.2022, <https://probaum.online/artikel/rosenthal-handlungsgaertnerei-baumschule-stadtgruen-013099> (staženo 27.3.2024).

³⁶ Macl, *Zahrádkářské muzeum v Hradci Králové – Almanach ke 12. výročí založení muzea*, 8.

³⁷ Doslovný překlad *Kriegsgemüseärten*: Válečné zeleninové zahrádky.

Překlad autorky.

³⁸ Pletánek, *Zahrádkové kolonie v cizině a u nás*, 16–17.

³⁹ *Ibid.*, 6.

venkovanů a došlo ke značnému nárůstu úmrtnosti. Na konci 19. století měli lidé žijící ve městech v průměru o 6 let nižší naději na dožití než lidé z francouzského venkova. Politická reprezentace si byla tohoto problému vědoma a jednou z odpovědí na tuto palčivou otázku byla snaha o zakládání zahrádek, jež mohli využívat chudí dělníci, stejně jako děti a mládež, pro jejichž rozvoj byl pobyt na zahrádkách velmi prospěšný. V zahrádkářských osadách se daly zřídit také jesle a mateřské opatrovny, případně ozdravovny pro invalidy, nemocné dělníky či stonající děti, též byly v nemalé míře zakládány včelíny. Takto zahrádkářské osady plnily ještě další funkce vedle primární hospodářské a sociální roviny.⁴⁰

Obavy z rychle se šířících nemocí panovaly i ve Velké Británii, kde docházelo k zakládání zahrádek i šlechtou a bohatými továrníky. Tradice začala v Birminghamu, budoucí továrně světa, kde byly založeny zahrádky Guinea Gardens.⁴¹ Právě v Anglii proběhla velká propagace zahradních měst, jejímž důvodem byla nedostatečná hygiena a nekontrolovatelně se šířící tuberkulóza, která činila situaci natolik neúnosnou, že vedla vedení měst k podpoře budování zahrádek. Myšlenka se ujala a samotní majitelé velkých továren dobrovolně zakládali zahrádky pro své zaměstnance. Ne však proto, aby jim ulehčili a dopřáli lepší životní standard, ale protože pak byla pracovní síla ještě více připoutána k místu, tedy k podniku samotnému.⁴² Jako příklad lze uvést zahradní město Letchworth, které bylo vzdálené pár desítek kilometrů od Londýna, nebo Port Sunlight, jež bylo v roce 1888 zbudováno bratry Leverovými, továrníky obchodujícími s mýdlem. Při rozšiřování jejich závodu se zrodila idea poskytnout dělníkům důstojné a hygienicky nezávadné bydlení v příjemném a architektonicky promyšleném prostředí.⁴³ Bylo tak vylepšeno zázemí zaměstnanců, společně s jejich zdravím, což mělo pozitivní efekt na jejich výkonnost při práci. Totéž zaznamenal i továrník George Cadbury, jenž se snažil bojovat s tím, že značná část dělníků utrácela své peníze neprospěšně a marnila svůj volný čas. Proto v roce 1895 nechal postavit na 200 rodinných domků se zahrádkami. V osadě byly dokonce zbudovány školy, sportovní hřiště, plovárny či kulturní dům, to vše bylo realizováno na Cadburyho náklady.⁴⁴

Na počátku obrovského boomu zakládání zahrádkářských osad ve Velké Británii stála kniha *Garden Cities of To-morrow*, též známá pod názvem *To-morrow – A Peaceful Path To Real Reform* britského urbanisty Ebenezera Howarda vydaná roku 1898.

---

⁴⁰ Gibas a Matějovská, eds., *Zahrádkové osady: Stíny minulosti, nebo záblesky budoucnosti?*, 30; Pletánek, *Zahrádkové kolonie v cizině a u nás*, 6–7.

⁴¹ Macl, *Zahrádkářské muzeum v Hradci Králové – Almanach ke 12. výročí založení muzea*, 8.

⁴² Pletánek, *Zahrádkové kolonie v cizině a u nás*, 6.

⁴³ „Stručná historie Port Sunlight“, Port Sunlight Village Trust, <https://www.portsunlightvillage.com/about-port-sunlight/history-and-heritage/> (staženo 27.3.2024).

⁴⁴ Pletánek, *Zahrádkové kolonie v cizině a u nás*, 10–12.

Ta zpopularizovala jeho koncept zahradních měst jakožto typu městského osídlení, který reaguje na důsledky průmyslové revoluce v podobě masové migrace z venkova do velkých měst. Jeho práce vyjadřovala nesouhlas s přelidněnými městy a jeho návrhy měly potenciál změnit charakter měst a tím pádem i život jejich obyvatel.⁴⁵ Jeho zahradní města budoucnosti dokázala alespoň částečně řešit akutní situaci, a to jak z hlediska urbánního, zdravotního, tak sociálního.⁴⁶

Pozemky, které ve Velké Británii byly sociální slabším přidělovány buď majetným továrníkům, nebo také šlechtou, nejenže zpravidla venkovským dělníkům ekonomicky pomohly, zároveň však také odvrátily jejich pozornost od politiky, jednoduše neměli čas se jí zabývat. Jednalo se o prevenci proti povstáním, protestům, hazardu, alkoholismu a jiným nežádoucím projevům nespokojeného života.⁴⁷

2.2 Historie zahrádkaření na našem území

V našem prostředí byly zahrádkářské osady zakládány z podobných důvodů jako ve zbytku západní Evropy, tedy především na základě jevů spojených s industrializací. Nově vznikající výrobní periferie, kam se přesouvalo stále více lidí z venkova ve snaze získat lepší práci a vyšší výdělek, s sebou přinesly problémy spojené s masovým rozvojem měst. Život v pulzujících městech sice nabízel mnoho pracovních příležitostí, avšak dostatek kvalitního a finančně dostupného bydlení již nikoli. Problémem byla také špatná hygienická situace ve městech, jež se stále zhoršovala pod náporom nově příchozích, kterých neustále přibývalo.⁴⁸ Mezi hlavní motivy pro zakládání zahrádkářských osad v našem prostředí patřila především možnost být nezávislý na prodejnách s potravinami. Byl to způsob, jak se vyrovnat s nedostatkem zásob potravin na trhu.⁴⁹

Přestože většina evropských států dosáhla vrcholu zahrádkaření v období okolo světových válek a poté zájem obyvatel upadal a zahrádkářské osady byly rušeny, na našem území tomu tak nebylo. Československo zaznamenalo rekordní zájem za socialismu. Ze zahrádkaření se stal skutečný fenomén. Vývoj zahrádkářského hnutí lze pro větší přehlednost rozdělit do pěti etap, které postupně mapují jeho nejzásadnější změny a zároveň kopírují křivku významných politických a hospodářských milníků. První etapou je období

---

⁴⁵ John W. Reps, „Zahradní města“, Cornell University Archives upraveno 28.10.2021, <https://wayback.archive-it.org/2566/20211028213833/http://urbanplanning.library.cornell.edu/DOCS/howard.htm#Return%20to%20top> (staženo 27.3.2024).

⁴⁶ Pletánek, *Zahrádkové kolonie v cizině a u nás*, 6.

⁴⁷ Gibas a Matějovská, eds., *Zahrádkové osady: Stíny minulosti, nebo záblesky budoucnosti?*, 29.

⁴⁸ *Ibid.*, 29, 36.

⁴⁹ Gibas a Matějovská, eds., *Zahrádkové osady: Stíny minulosti, nebo záblesky budoucnosti?*, 36–37; Macl, *Zahrádkářské hnutí: Etapy vývoje – zakladatelé – vznik v regionech*, 5.

konce 19. století a začátku 20. století, druhou je období okupace v letech 1939–1945, třetí je období let 1945–1950, čtvrtou je období 50. a 60. let a pátou období normalizace v letech 1970–1989.⁵⁰

Období konce 19. století a začátku 20. století

Koncept zahradních měst Ebenzera Howarda inspiroval mnohé v zahraničí, i u nás. V roce 1906 došlo k založení zahrádkářské osady Sluneční ostrov zdraví ve Varnsdorfu, který inicioval továrník podnikající v textilním průmyslu a pokrokový zastánce zdravého životního stylu Moritz Schnitzer. Plochu o rozloze 3 ha rozdělil na 66 zahrádek a následně je dával k dispozici svým zaměstnancům.⁵¹

Svou měrou se na rozvoji českých zahrádkářských osad podílel Ústřední svaz spolků pro zakládání zahrádkových kolonií. Svaz spolupracoval se Zemědělskou radou pro Království české, od které výhodněji získával semena a sazenice. Avšak zvyšující se zájem o zahrádkaření narazil na odpor obcí v okolí měst, které jedna za druhou zamítaly žádosti svazu o pronájem pozemků. Ani zemská politická správa, zemský správní výbor či průmyslové závody nevyhověly svazu v žádostech o propůjčení půdy k účelu zahrádkaření. Po protestech se postoj zemské správy politické v Praze změnil, uznal důležitost iniciativy a podpořil ji.⁵² Skrze Ústřední svaz spolků pro zakládání zahrádkových kolonií byl ustanoven spolek Jaro. Ten si kladl za cíl vzbudit zájem o zahrádkaření u pracujících tříd a od města Prahy si pronajal pozemky. Díky tomu byla v roce 1917 založena zahrádkářská osada Vesna ve Vysočanech, která čítala na 42 zahrádek. Aktivní byl také Spolek rodinných zahrádek ve Vršovicích, který vznikl o rok později. Větší osady pak rychle přibývaly, a to například na pražském Žižkově nebo na Císařském ostrově. V únoru 1917 byl založen spolek nesoucí název Svaz českých spolků pro zařizování a udržování rodinných a dělnických zahrádek a chov drobného hospodářského zvířectva, který se věnoval udržování zahrádek a zahrádkářských osad a snažil se o jejich rozšiřování. Po vyhlášení republiky byl spolek zachován a fungoval nadále pod pozměněným názvem, jenž nově odkazoval k území celého státu. Svaz dokonce vydával svůj vlastní, nepravidelně vycházející časopis *Československé zahrádky*.⁵³

Zahrádkářské a dělnické osady, které vznikaly na začátku 20. století, byly ještě více rozšiřovány především po konci první světové války. Osady měly být odpovědí, respektive

⁵⁰ Macl, *Zahrádkářské hnutí: Etapy vývoje – zakladatelé – vznik v regionech*, 5.

⁵¹ Petr Horký, „Jedno století ve dvou bednách“, *Respekt* upraveno 30.5.2021, <https://www.respekt.cz/tydenik/2021/22/jedno-stoleti-ve-dvou-bednach> (staženo 27.3.2024); Macl, *Zahrádkářské muzeum v Hradci Králové – Almanach ke 12. výročí založení muzea*, 8.

⁵² Pletánek, *Zahrádkové kolonie v cizině a u nás*, 26–28, 42–48.

⁵³ Macl, *Zahrádkářské muzeum v Hradci Králové – Almanach ke 12. výročí založení muzea*, 8–9.

částečným řešením hospodářské krize, během které nebylo možné zásobovat všechny obyvatele dostatkem potravin.⁵⁴ Československá reprezentace ve 20. letech oceňovala především hospodářskou funkci zahrádek, přestože funkce sociální byla stejně tak důležitá. Kvůli obecnému nedostatku a drahotě za první světové války a v letech poválečných byl zakládán na našem území typ Schreberových zahrádek. Ladem ležící, nevyužitá půda na periferiích tak byla přeměněna na plodící zahrádky, důvodem však byla čirá nouze. Přesto je třeba zdůraznit, že hlavní a původní myšlenka městských zahrádek byla zdravotní prospěšnost, nikoli hospodářský aspekt.⁵⁵

Zahrádkářské osady v této době stále zásadně dominovaly v oblastech s německým obyvatelstvem. Vyčnívalo například město Cheb, které mělo dvě zahrádkářské osady na téměř 40 tisíc m², Most, jenž zbudoval zahrádky na ploše přes 14 tisíc m², nebo Jablonné, Rumburk, Liberec a Aš. V Jihlavě v roce 1926 vznikl Spolek zahrádkářů Praizler, jenž byl založen zaměstnancem Československých drah Václavem Praizlerem.⁵⁶ Praizler byl vyučeným zahradníkem a u drah měl za úkol pečovat o železniční pozemky. O účelném pěstování stromů napsal *Praizlerovu čítanku*, která byla přeložena celkem do 4 jazyků. Stál také za publikací s názvem *Sázení a udržování ovocných stromů na pozemcích československých drah*. Ovlivnil tak zakládání mnoha zahrádkářských spolků v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, na Slovensku i v Polsku.⁵⁷

Prospěšnost zahrádek vyzdvihovali i zástupci z řad politiků. Například tehdejší prezident republiky Tomáš Garrigue Masaryk rozhodl o finanční podpoře Svazu československých spolků pro zařizování a udržování rodinných a dělnických zahrádek a chov drobného hospodářského zvířectva z Národního fondu Masarykova.⁵⁸ Podporu vyjádřil i tehdejší ministr železnic Jan Říha.⁵⁹ Ten byl známý svým nadšením pro zahrádkářství a díky jeho iniciativě byla propagována péče o květinovou výzdobu na nádražích a tratích po celém Československu. Funkce zahrádkářských osad se stala velmi významnou, nicméně v předvečer druhé světové války byla její role ve společnosti postupně utlumována.⁶⁰

Významnou úlohu při formování podoby zahrádkářského hnutí u nás měly na začátku 20. století odborné časopisy. Jedním z těchto inspirujících periodik byl měsíčník *Zahrada domácí a školní*, jenž vycházel s barevnými přílohami. Od roku 1909 do roku 1941 vycházel

⁵⁴ Macl, *Zahrádkářské hnutí: Kořeny – tradice – vývoj*, 16.

⁵⁵ Pletánek, *Zahrádkové kolonie v cizině a u nás*, 8.

⁵⁶ Macl, *Zahrádkářské muzeum v Hradci Králové – Almanach ke 12. výročí založení muzea*, 9, 11.

⁵⁷ Macl, *Zahrádkářské hnutí: Kořeny – tradice – vývoj*, 48.

⁵⁸ Pletánek, *Zahrádkové kolonie v cizině a u nás*, 26–28, 42–48.

⁵⁹ Macl, *Zahrádkářské hnutí: Kořeny – tradice – vývoj*, 16.

⁶⁰ Karel Domin, „Výzdoba nádraží a železničních tratí“, publikováno v Českotřebovském deníku 18.5.2018, http://www.zpravodaj.probit.cz/2018/5_18web/Botanikove_a_zeleznice.htm (staženo 14.2.2024).

nově pod názvem *Zahrada*. Oblíbeným byl také časopis *Praktický rádce pro zahradnictví a chov drobného zvířectva* vycházející v letech 1903–1941, stejně jako měsíčník *Naše zahrádka* vydávaný mezi lety 1912–1941. Pro potřeby rolníků a chovatelů drobného zvířectva byl k dispozici od roku 1913 časopis *Rádce – český rolník*. Spisovatel a zahradník Oskar Smrž stál za hojně odebíraným časopisem *Přítel zahrad*, který vycházel mezi lety 1924–1928. Časopis odborného charakteru *Naše zahrádka* byl veden profesorem zahradnické školy v Praze v Troji Robertem Beránkem a v roce 1931 vycházel jako *Věstník ústředního svazu zahrádkářských kolonií*. V roce 1934 začal nepravidelně vycházet známý časopis *Zahradnické květy* vydávaný Společností pro zvelebování zahradnictví. Avšak v době útlumu společenského života za okupace došlo k zániku většiny periodik, která se věnovala pěstování a měla zásadní vliv na výslednou podobu později vzniklé organizace sdružující zahrádkářské spolky.⁶¹

Období okupace 1939–1945

Politické vedení nově vzniklého protektorátu Čechy a Morava neumožňovalo volné spolčování lidí a snažilo se mu zabráňovat. Přesto vznikla iniciativa usilující o sjednocení všech zahrádkářských spolků do jedné jediné organizace, která by měla ve společnosti silnější hlas. To vedlo o čtyři roky později ke vzniku Svazu zahrádkářů pro Čechy a Moravu, který byl ustaven 10. ledna 1943. Mnohé regionální spolky však během okupace nebyly aktivní a do oficiální organizace nevstoupily. Mezi jednotlivými spolky obecně panovaly odlišné názory, některé z nich odmítaly do svazu vstoupit, jelikož byl pod dohledem říše. Například byly kontrolovány členské přihlášky, zda nově vstupující nejsou židé.⁶² Nicméně zahrádkářská aktivita byla okupační správou tolerována, dokonce bylo dovoleno využít ladem ležící pozemky, které byly zahrádkářům vydány skrze vládní nařízení č. 140 Sb. Vzniklo také hnutí s názvem *Radost ze života*, které dokázalo vybudovat na tisíc zahrádek na zhruba 250 tisíc m². Podpora ze strany okupantů by se dala vysvětlit snahou o apolitičnost obyvatel v protektorátu Čechy a Morava.⁶³

Období 1945–1950

Po konci druhé světové války byla role zahrádek nenahraditelná vzhledem k obecnému nedostatku. V roce 1945 pocházelo dokonce na 90 % všech plodin na trhu

⁶¹ Macl, *Zahrádkářské muzeum v Hradci Králové – Almanach ke 12. výročí založení muzea*, 6–7.

⁶² Macl, *Zahrádkářské hnutí: Kořeny – tradice – vývoj*, 17; „Aktualizace generelu zahrádkových osad v Praze“, ČZU, upraveno v roce 2018, strana 9, https://adapcepraha.cz/wp-content/uploads/2020/03/TEXT_Aktualizace_generelu-zahradkovych-osad.pdf, 5 (staženo 26.3.2024).

⁶³ Gibas a Matějovská, eds., *Zahrádkové osady: Stíny minulosti, nebo záblesky budoucnosti?*, 39.

ze samozásobitelství.⁶⁴ K prvnímu poválečnému sjezdu Svazu zahrádkářů pro Čechy a Moravu došlo 21. října 1945 a sešlo se na něm na 30 tisíc jeho členů. O dva roky později došlo ke změně názvu organizace na Jednotu zahrádkářů (JZ) a v roce 1948 se stala členem nově vzniklého orgánu Jednotný svaz českých zemědělců (JSČZ). JZ měla 36 poboček po celém Československu a skrze akční výbory Národní fronty byly do Jednoty zahrádkářů donuceny vstoupit spolky, které to doposud odmítaly.⁶⁵

Období 50. a 60. let

Činnost a existence Jednoty zahrádkářů byly v 50. letech ohroženy, jelikož koncept samostatné organizace nebyl vhodný pro připravovanou masovou socializaci zemědělství. Krajské národní výbory (KNV) a obvodní národní výbory (ONV) se snažily o její zrušení. Jelikož však byla součástí JSČZ, nebyly tyto snahy úspěšné a spolky zůstaly zachovány. Krizovým se stal rok 1954, kdy byl JSČZ zrušen a JZ zůstala osamocena v boji za svou činnost. Prozatímně tedy bylo rozhodnuto, že Jednota zahrádkářů bude začleněna do agendy Ministerstva zemědělství a Československé akademie zemědělských věd (ČSAZV), jež budou dohlížet na její chod, a bude usilováno o vznik jednotné organizace zahrádkářů pro celé Československo.⁶⁶

Ke dni 26. března 1957 došlo rozhodnutím tehdejšího Ministerstva zemědělství k zániku Jednoty zahrádkářů. Půl roku na to byla provedena reorganizace zrušené JZ, byl změněn název a 29. září 1957 vznikl Československý svaz zahrádkářů a ovocnářů (ČSSZO).⁶⁷

Silný politický tlak na společenské dění se projevil i ve volnočasových organizacích. Aby činnost zahrádkářů zůstala zachována, stal se ČSSZO členem Národní fronty (NF). Krátce na to začal narůstat počet členů svazu. Zahrádkářské osady byly zakládány na nevyužitých či ladem ležících pozemcích, o které byl ze strany běžných obyvatel velký zájem. Tímto způsobem si totiž lidé mohli zajistit potraviny, které ne vždy byly k dostání. K dispozici byl i výkup výpěstků, jenž byl též velkým lákadlem.⁶⁸ V roce 1957 se tak začala ustavovat největší zahrádkářská organizace u nás, která v době své největší slávy měla přes 450 tisíc členů.⁶⁹ V témže roce došlo také k prvnímu ustavujícímu sjezdu ČSSZO. Náplní svazu bylo mimo upevnění činnosti a postavení svazu také budování prvních moštáren, organizování výkupu

⁶⁴ „Zahrádnictví a zahrádkářství“, Národní zemědělské muzeum, publikováno v roce 2019, <https://www.nzm.cz/o-nas/veda-a-vyzkum/publikacni-cinnost/obrazkove-statistiky/zahradnictvi-a-zahradkareni-obrazkova-sta-tistika-z-nasich-poli-sadu-vinic-parku-a-zahrad> (staženo 27.3.2024).

⁶⁵ Macl, *Zahrádkářské hnutí: Kořeny – tradice – vývoj*, 17.

⁶⁶ *Ibid.*, 17.

⁶⁷ *Ibid.*, 17.

⁶⁸ Macl, *Zahrádkářské hnutí: Etapy vývoje – zakladatelé – vznik v regionech*, 5–6.

⁶⁹ Macl, *Zahrádkářské hnutí: Kořeny – tradice – vývoj*, 18.

zemědělských přebytků, poskytování odborněvýchovné činnosti pro mládež či pořádání výstav.⁷⁰ Co se týče urbánní dimenze, během 50. a 60. let byl kladen silný důraz na rušení zahrádkářských osad uvnitř měst a bylo naléháno, aby byly přesunuty na jejich samé okraje.⁷¹

Období normalizace 1970–1989

Skutečným fenoménem se zahrádkaření v Československu stalo až v éře tzv. normalizace. V ideové rovině režim vyzdvihoval hygienickou, estetickou a rekreační funkci zeleně. Z politického hlediska představovalo zahrádkářské hnutí kritiku soukromého vlastnictví a aktivita samotná kladla důraz na zájmy společnosti a spolupráci.⁷² Jelikož režim zdůrazňoval význam zeleně pro praktické účely i utváření specifického rázu socialistického města, nebránil procesu navyšování ploch určených pro potřeby zahrádkářů. Socialistické územní plánování začalo vnímat zahrádkářské osady jako součást městské zeleně a začlenilo je do správy rozvoje měst. Na druhou stranu je nutné dodat, že zahrádkářské osady byly vnímány i negativně, byl kritizován jejich vzhled nebo nevyhovující umístění, které komplikovalo prostupnost území a novou výstavbu. Ta byla hlavním důvodem pro jejich rušení, ke kterému nejčastěji docházelo v Praze. Nicméně ideologická podpora, která se promítla i do praxe, v konečném důsledku vedla k zahrádkářskému boomu v celém Československu.⁷³

V období největšího rozmachu měl svaz až 460 tisíc členů. Takového čísla bylo dosaženo i skrze tzv. akce Z, tedy dobrovolné práce obyvatel v tomto případě při budování zahrádkářských osad a nutné infrastruktury s tím spojené. Tyto projekty byly prezentovány jako dobrovolné a probíhaly zpravidla o sobotách, které sice přestaly být pracovním dnem, nicméně nadále existovaly v podobě tzv. pracovních sobot. Skrze tyto práce docházelo ke zlepšování podmínek pro zahrádkáře a vstup do svazu byl pro obyvatele atraktivnější.⁷⁴

Politizace volnočasových organizací se dotkla i zahrádkářů. Národní výbory měly právo rozhodovat o přidělování parcel v zahrádkářských osadách. Skrze tuto pravomoc a jí podobné byla uplatňována vedoucí úloha strany. Často bylo postupováno podle tzv. klíče společenské angažovanosti, proto se funkcionáři ve vedení svazu podřídili tomuto tlaku a naplno přijali podmínky součinnosti s politikou KSČ, Národní fronty i vlády ČSSR. Na základě souhlasu

⁷⁰ Macl, *Zahrádkářské hnutí: Etapy vývoje – zakladatelé – vznik v regionech*, 11–18.

⁷¹ „Aktualizace generelu zahrádkových osad v Praze“, ČZU, upraveno v roce 2018, strana 9, https://adaptacepraha.cz/wp-content/uploads/2020/03/TEXT_Aktualizace_generelu-zahradkovych-osad.pdf, 5 (staženo 26.3.2024).

⁷² Martin Rasper, *Urban Gardening: Zahrady ve městě* (Praha: Dauphin, 2014), 98; Barbora Duží, Naďa Johanisová a Jan Vávra (eds.), *Zahrádkářské osady aneb Proč neztrácet půdu pod nohama* (Ostrava: Ústav geoniky AV ČR, v. v. i., 2021), 12.

⁷³ Barbora Duží, Naďa Johanisová a Jan Vávra (eds.), *Zahrádkářské osady aneb Proč neztrácet půdu pod nohama*, 12.

⁷⁴ Andrew Roberts, *From Good King Wenceslas to the Good Soldier Švejk: A Dictionary of Czech Popular Culture* (Budapest, New York: Central Europeans University Press, 2005), 1; Gibas a Matějovská, eds., *Zahrádkové osady: Stíny minulosti, nebo záblesky budoucnosti?*, 40.

se stranickou politikou bylo možné využít možnosti získání půdy do tzv. trvalého nebo dočasného užívání. Na těchto pozemcích pak vznikaly moštárny, palírny, sušárny a nové zahrádkářské osady. Získat však půdu do osobního vlastnictví přímo pro zahrádkáře tehdejší právní systém neumožňoval, což občany motivovalo do svazu vstoupit a členů tak přibývalo.⁷⁵

Právě v 70. letech minulého století došlo k největšímu nárůstu členské základny, a to především kvůli usnesení vlády z roku 1975, které obcím a městům umožňovalo včlenit do územních plánů plochy pro zahrádkářské osady. V roce 1976 byl vydán zákon č. 75, o ochraně zemědělského půdního fondu, který umožnil využít pozemky, jako byly louky, pastviny, vytěžená pískoviště, uzavřené skládky veřejného odpadu a další pozemky nevhodné pro pěstování kvůli nedostatečné kvalitě půdy. V kombinaci s výnosem Federálního ministerstva zemědělství a výživy z roku 1977 o přidělování pozemků nevhodných pro zemědělskou velkovýrobu organizacím k trvalému či přechodnému využití to znamenalo násobně větší možnost využití půdy, než jakou měl svaz doposud k dispozici. Společně se státní podporou na rekultivační a meliorační práce z fondu pro zúrodnění zemědělské půdy byla pro svaz a její členy zahrádkářská činnost mnohem dostupnější.⁷⁶

Ke změně oficiálního názvu svazu došlo hned několikrát. Československý svaz zahrádkářů a ovocnářů (ČSSZO) byl hned na druhém sjezdu přejmenován na Československý ovocnářský a zahrádkářský svaz (ČSOZS). V roce 1970 došlo k další významné úpravě, zahrádkáři ze Slovenska se rozhodli založit si svou vlastní organizaci, proto bylo přistoupeno k názvu Český ovocnářský a zahrádkářský svaz (ČOZS). V roce 1979 došlo k závěrečné změně, nově vznikl Český zahrádkářský svaz (ČZS). Tento název nese svaz dodnes. K přejmenování tedy docházelo buď kvůli změně povahy hlavní činnosti, anebo změně politické situace, v tomto případě federalizaci Československa. Výše popsané údaje jsou patrné v tabulce 1. V průběhu let také prudce stoupal počet členů organizace, v roce vzniku svazu byl počet členů necelých 50 tisíc. Od té doby šla čísla strmě nahoru, po 17 letech to bylo téměř 300 tisíc a po dalších 11 letech počet členů stoupl na téměř 450 tisíc. Tyto údaje lze pozorovat v grafu 1.

---

⁷⁵ Macl, *Zahrádkářské muzeum v Hradci Králové – Almanach ke 12. výročí založení muzea*, 9.

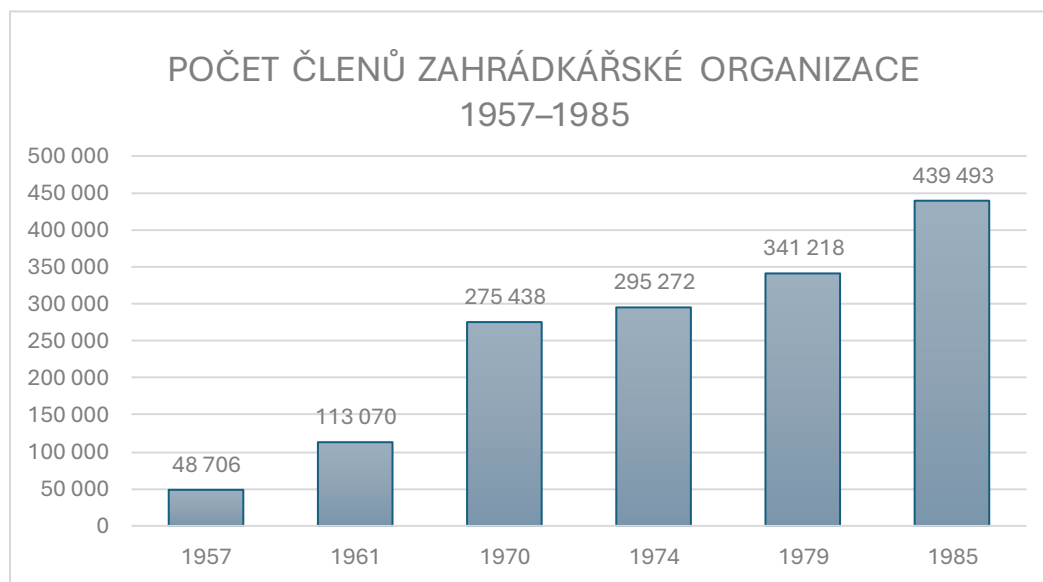
⁷⁶ *Ibid.*, 9.

Tabulka 1: Přehled základních informací o zahrádkářském svazu 1957–1989

Sjezd	Datum sjezdu	Název organizace	Zkratka	Členská základna
I. sjezd	Září 1957	Československý svaz zahrádkářů a ovocnářů	ČSSZO	48 706
II. sjezd	Duben 1961	Československý ovocnářský a zahrádkářský svaz	ČSOZS	112 000
III. sjezd	Duben 1965	Československý ovocnářský a zahrádkářský svaz	ČSOZS	263 502
IV. sjezd	Červenec 1970	Český ovocnářský a zahrádkářský svaz	ČOZS	283 672
V. sjezd	Listopad 1974	Český ovocnářský a zahrádkářský svaz	ČOZS	294 272
VI. sjezd	Listopad 1979	Český zahrádkářský svaz	ČZS	332 513
VII. sjezd	Prosinec 1984	Český zahrádkářský svaz	ČZS	408 840
VIII. sjezd	Prosinec 1989	Český zahrádkářský svaz	ČZS	460 000

Zdroj: Otto Macl, *Zahrádkářské hnutí: Etapy vývoje – zakladatelé – vznik v regionech* (Hradec Králové: Územní rada ČZS Hradec Králové, 2002), 11–18. Upraveno autorkou.

Graf 1: Růst počtu členů zahrádkářské organizace mezi lety 1957–1985

Zdroj: 30 let ČZS 1957–1987. Vydal Český zahrádkářský svaz, Naše vojsko, Praha. Upraveno autorkou.

3. Teoretická část

3.1 Metodologie

Výzkumným tématem této diplomové práce je podoba politizace volnočasové činnosti zahrádkaření v normalizačním Československu na stránkách dobového zájmového časopisu *Zahrádkář*, jenž byl vydáván zahrádkářským svazem ve Státním zemědělském nakladatelství. Tato část práce představí hlavní metody zkoumání měsíčníku *Zahrádkář*, kterými jsou kvalitativní obsahová analýza a kvalitativní tematická analýza. Ty byly zvoleny, jelikož jsou vhodnými technikami pro analýzu ideologických textů. Vybrané metody jsou doplněny o historickou kritiku, která využívá podložené informace k lepšímu pochopení kontextu problematiky, a tím poskytuje důležitou perspektivu při konečné interpretaci.

Jako konkrétní metodický postup sběru dat byla zvolena kvalitativní analýza obsahu, která patří do tzv. archivních metod, jež pracují s prameny. Je vhodná pro časově vzdálenější, historické události, jelikož skrze komplexní přístup napomáhá rekonstrukci vybraných událostí. Mezi takové dokumenty zpravidla patří knihy, časopisy, jednotlivé novinové články, záznamy projevů funkcionářů, deníky, plakáty, obrazy, také filmy, fotografie a další artefakty. Výhodou metody je nereaktivní způsob sběru dat, kdy subjektivita výzkumníka nemůže ovlivnit vstupní informace v datech.⁷⁷ Jednotná definice kvalitativní obsahové analýzy neexistuje. Hlavní otázkou a zároveň sporem je, do jaké míry by se získané údaje měly, či naopak neměly interpretovat. První možností je, že data by se analyzovat neměla a cílem výzkumníka je spíše shromažďovat údaje, které mluví samy za sebe. Výsledek práce by se měl zdržet interpretace, případně by měla být využita minimálně. Je prezentován pohled na realitu, který nemusí být objektivní, nicméně je předložen, aby vyjádřil smysluplnost, s jakou byl původně použit. Základem tohoto pojetí je předat věrný popis, který není ovlivňován badatelovými tendencemi, úkolem je naslouchat a sdělovat. Druhým názorem je, že při analýze nelze prezentovat všechny nashromážděné údaje, a proto je nutné je redukovat. Důležité je prezentovat přesný popis předmětu výzkumu, přestože nejsou nutně představeny všechny údaje, které byly zkoumány. Dochází k redukci a uspořádávání materiálů, což nutně znamená interpretaci. Výzkumníci preferující tento výklad metody často používají původní texty, citáty či obrázky jako příklady, které jsou zakomponovány do komplexního vyprávění. Skrze ilustraci materiálů se badatel snaží přiblížit pozorovaný svět a popsat, jaký je, nebo jaký byl ve skutečnosti. Třetí skupině jde o tvorbu, která na základě podložených interpretací dokáže co nejjasněji objasnit realitu a napomůže tak k jejímu pochopení. Nasbíraná data jsou

---

⁷⁷ Jan Hendl, *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace* (Praha: Portál, 2016), 134–135; Ivana Loučková, *Integrovaný přístup v sociálně vědním výzkumu* (Praha: SLON, 2010), 54.

převedena do jednotlivých pojmů, které mezi sebou stojí ve vztazích. To vede k vytvoření teoretického zpodobnění reality a výsledek v podobě nové teorie může být použit k vysvětlení zkoumané reality. Zastánci tohoto přístupu věří, že budování teorie je tou pravou cestou, jak co nejlépe tvořit, syntetizovat a integrovat vědecké znalosti. Všechny tři představené definice jsou platnými pojetími techniky kvalitativní analýzy obsahu. Tato diplomová práce volí druhou variantu této metody.⁷⁸

Výzkumná metoda kvalitativní tematické analýzy slouží jako teoretický rámec výzkumu pro uspořádání a syntézu dat. Za pomoci tohoto přístupu bude konstruován index ústředních témat a podtémat, která lze identifikovat jako propagandistická. Samotné téma lze popsat jako kategorii, která je určena na základě vstupních dat, vychází z analýzy obsahu a vztahuje se k výzkumnému problému. Konkrétní témata a podtémata, která jsou charakterizována jako opakující se motivy v textu, vzejdou z důkladné analýzy nasbíraných dat. Při jejich konkretizování si výzkumník všímá opakování, metafor a analogií. Soustředí se na podobnosti a rozdíly, ptá se, zda se od sebe témata zásadně liší, či nikoliv, případně jak moc. Důraz je kladen také na chybějící či neúplné údaje. Při tomto procesu je nutné dbát na přesné zaznamenání, odkud text pochází, a také na zachování jazyka zdroje. S pomocí tematické analýzy lze identifikovat klíčová témata a čtením, opětovným čtením a následnou interpretací zakódovaných dat dojít k závěrům, díky kterým lze zodpovědět výzkumnou otázku.⁷⁹

Postup vlastní analýzy

Jako materiál pro analýzu byl vybrán měsíčník *Zahradkář, rádce ovocnářů, zelinářů, květinářů, vinařů a ostatních pěstitelů*, konkrétně jeho vydání mezi lety 1969–1989. Jednotlivé články byly přečteny a do samostatného souboru byl zanesen přepis klíčových výrazů, frází a významů na základě teoretického konceptu propagandy. Při tomto procesu je důležité pozorně se soustředit na to, co je řečeno, stejně tak jako na to, co řečeno není.⁸⁰ Poté byla identifikována jednotlivá témata, která byla induktivně uspořádána do kategorií.⁸¹ Kategorie byly následně soustředěny do menšího počtu kategorií tak, aby byly snáze pochopitelné. Poté byly popsány a zasazeny do historického kontextu normalizačního Československa tak, aby mohly být učiněny závěry o stavu propagandy v dobovém periodiku.⁸² Ve snaze osvětlit, jakým způsobem se projevoval narativ vládnoucí KSČ ve vybraném periodiku v normalizačním

⁷⁸ Anselm Strauss a Juliet Corbinová, *Základy kvalitativního výzkumu* (Bmo: Albert, 1999), 13–14.

⁷⁹ Alan Bryman, *Social Research Methods Fourth Edition* (Oxford: Oxford University Press, 2012), 578–581.

⁸⁰ Tim Rapley, *Doing Conversation, Discourse and Document Analysis* (London: SAGE, 2007), 111.

⁸¹ Hendl, *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*, 134–135.

⁸² Bob Matthews a Lizz Ross, *Research methods: A practical guide for the social sciences* (New York: Pearson Longman, 2010), 394–397.

Československu, byla stanovena hlavní a vedlejší výzkumná otázka.

Hlavní výzkumná otázka (HVO1):

Jakým způsobem se projevovала komunistická propaganda ve zkoumaném volnočasovém časopisu *Zahrádkář* ve vztahu k vybraným tématům v kontextu normalizace a politiky tzv. přestavby?

Vedlejší výzkumná otázka (VVO1):

Jaké řečové akty byly v časopisu *Zahrádkář* přítomny a jaký měly účel?

Pojmy propaganda a cenzura

Propaganda a cenzura jsou nedílnými nástroji vlád v totalitních režimech, zasahují jak sféru komunikační, tak další oblasti života, jako je vzdělávání nebo kultura. Pojmy propaganda a cenzura lze však velice těžko definovat, jelikož jsou vnímány různě, ať už z pohledu kontextu, nebo jejich intenzity.⁸³

Historie pojmu propaganda má velice blízko tématu této diplomové práce – pěstování, samotné slovo totiž pochází z latinského *propagare*, které dříve znamenalo rozmnožování vinné révy⁸⁴ či obecně označovalo reprodukci rostlin a zvířat.⁸⁵ Dnes je chápáno ve významu rozšiřování, rozmnožování nebo rozhlásování a týká se především jednostranného šíření politických idejí. Tento význam pochází z názvu úřadu *Sacra confrefatia de propaganda fide*, který byl založen papežem Řehořem XV. v roce 1622 za účelem rozšiřování křesťanské víry. Až ve 20. století však nabyla propaganda negativní konotaci. To souvisí s fází všemocných médií a teorií zázračné střely, které utvrzovaly sílící totalitní režimy v názoru, že média mají moc utvářet veřejné mínění a přesvědčení ostatních. Všeobecně byla rozšířena idea, že média mají moc ovlivňovat chování podle toho, kdo kontroluje jejich obsah. Odtud pocházejí nároky totalitních států na informační monopol.⁸⁶

Dnes lze propagandu chápat jako „*promyšlený a záměrný pokus o ovlivňování chování a názorů určité skupiny lidí za jednostranného použití mediálních prostředků*“.⁸⁷ Využívá prostředků masové komunikace a úmyslně manipuluje jejich obsah. Informace a skutečnosti

---

⁸³ David Klimeš, *Nedoporučeno zveřejňovat: Fungování propagandy, cenzury a médií v pozdně normalizačním Československu* (Praha: Academia, 2002), 95.

⁸⁴ Přemysl Rosůlek a kol., *Média & Politika* (Plzeň: FF ZČU, 2009), 50.

⁸⁵ Erwin W. Fellows, „Propaganda: History of a Word“, *American Speech* 34, č. 3 (říjen, 1959): 182, <https://doi.org/10.2307/454039> (staženo 23.5.2024).

⁸⁶ Irena Reifová, *Slovník mediální komunikace* (Praha: Portál, 2004), 192–194.

⁸⁷ Rosůlek a kol., *Média & Politika*, 50.

jsou vědomě upravovány, zkreslovány, nebo dokonce falšovány ve snaze dosáhnout sociální kontroly. Institucionalizovaná forma šíření propagandy často pracuje s emocionálními prvky ve snaze o vytvoření společného vědomí a formování určitého světového názoru.⁸⁸ Propaganda dosahuje svých cílů skrze manipulaci konstruovaných významů, což může vést k významné změně kognice. Naše vnímání je založeno na rozsáhlé síti asociací, což nám umožňuje neustále posuzovat, interpretovat a konceptualizovat naše vjemy. Odvíjí se od postojů k událostem a s nimi souvisejících pocitů, od chápání jazyka, obrazů a kontextu, v němž se objevují. Jakmile se jednou vytvoří určité přesvědčení, jsou tím vjemy člověka zásadně ovlivněny. Jedná se o složitý proces, který souvisí s kulturou a jejími hodnotami, s emocemi a osobností příjemce.⁸⁹

Propaganda je předem pečlivě promyšlenou strategií, jedná se o systematickou a pravidelnou snahu o vytvoření určitého názoru a může mít mnoho podob. Lze ji dělit na dvě formy. Zaprvé je to forma agitační, jejímž cílem je vyburcovat publikum ke konkrétním akcím a typu chování a zpravidla vede k významným společenským změnám. Zadruhé je to forma integrační, jejímž cílem je zajistit, aby publikum bylo co nejvíce pasivní, nepochybující a podporující. Dále lze propagandu dělit na tři druhy, a to bílou, šedou a černou v závislosti na původu a přesnosti předkládaných informací. Bílá propaganda se snaží vyvolat v příjemci pocit důvěry, proto předkládá zprávu z identifikovatelného zdroje, jejíž znění je co možná nejpresnější. Tato informace je podána způsobem, který se snaží přesvědčit publikum o tom, že propagandista je „dobrý“, vyznává tu správnou politickou ideologii a na srdci mu leží především blaho publika. Na pomezí mezi bílou a černou propagandou se nachází propaganda šedá, která může či nemusí přiznávat zdroj předkládané informace a pravdivost informace nelze s určitostí potvrdit. Na ní navazuje propaganda černá, která zdroj nepřiznává, nebo o něm klame. Její sdělení je lživé a lze ji označit za podvod.⁹⁰

Propaganda i cenzura jsou často využívány společně, ale jejich míra může být různá. Cenzuru lze definovat jako „*sociální a institucionální regulaci komunikace ve veřejném prostoru*“.⁹¹ Nicméně v každé společnosti je cenzury v určité míře využíváno, nelze proto tvrdit, že buď je, nebo není. Cenzuru lze dělit na tři typy, které pak odpovídají třem časovým obdobím, a sice paternalistický model dominující ve 2. polovině 18. století a 1. polovině 19. století, liberální model převažující ve 2. polovině 19. století a na přelomu 19. a 20. století

---

⁸⁸ Reifová, *Slovník mediální komunikace*, 192–194.

⁸⁹ Gart S. Jowett a Victoria O'Donnell, *Propaganda and persuasion* (Los Angeles: Sage, 2015), 7–9, 20, 324.

⁹⁰ *Ibid.*, 16–20.

⁹¹ Klimeš, *Nedoporučeno zveřejňovat: Fungování propagandy, cenzury a médií v pozdně normalizačním Československu*, 95.

a autoritativní model cenzury panující v rozmezí 30. a 80. let 20. století. Poslední jmenovaný je charakterizován předběžnou i následnou cenzurou, prosazováním určitého normativního modelu, skrze který jsou zakazovány vybrané texty či autoři. Je prosazován určitý kulturní projekt, obsahy musí být žádoucí a přítomnost cenzury nebývá přiznaná. Cenzura v Československu se v 70. letech vyznačovala následnou cenzurou a detailním monitoringem. Bylo podrobně reportováno o nežádoucích obsazích a přirozená byla maximální autocenzura – sice bylo jasné, co nelze psát, zároveň nebylo jistotou, co psát lze. To bylo dané neexistencí předběžné cenzury, která by fungovala jako „kontrola kontroly“.⁹² Pro 2. polovinu 80. let platí, že autoritativní režim ovládal masmédiá a represivních zásahů bylo málo. Vývoj cenzurních zásahů a institucí, které cenzuru během normalizace v Československu zajišťovaly, je podrobněji popsán v kapitole 1.⁹³

Teorie řečových aktů

Vedlejší výzkumná otázka je spojena s teorií řečových aktů. Této teorii se dostává větší pozornosti až ve 2. polovině 20. století. Od té doby se stala součástí výzkumů mnohých vědních disciplín od lingvistiky po psychologii. Tato teorie osvětlila schopnost jazyka odhalit normativní strukturu sdělení, jelikož řečový akt odkazuje na jazykové výpovědi v komunikaci, které jsou podmíněny sociálními, kulturními i historickými faktory.⁹⁴ Právě řečové akty vnímáme v komunikaci jako důležité, mnohdy i důležitější než samotný obsah sdělení.⁹⁵

Mezi základní aspekty řečového aktu se řadí lokuční, ilokuční a perlokuční akt. Lokuční akt nesoucí význam je popisován jako vlastní akt vyjádření. Jedná se o doslovné významy, které lze zkoumat z pohledu gramatiky či pomocí slovníků. Akt ilokuční je složkou, skrze kterou je uskutečňován určitý typ jednání. Podává nám informaci o tom, s jakým záměrem byl projev vysloven. Jako příklad ilokučního řečového aktu lze využít větu: *V budoucnu budete dochvilnější*, který zde může být předpovědí, příkazem, nebo dokonce výhrůžkou. Akt perlokuční pak popisuje účinek jednání dosažený výpovědí. Poznání významu řečových aktů osvětlilo schopnost jazyka dělat i jiné věci než jen popisovat danou skutečnost.⁹⁶ *„Říká-li se něco, pak to často, nebo i normálně má také nějaké účinky na pocity, myšlenky či jednání posluchačstva, nebo mluvčího anebo jiných osob: a lze to činit se záměrem, úmyslem*

⁹² Šámal, „V zájmu pracujícího lidu. Literární cenzura v době centrálního plánování a paralelních oběhů“, 1177.

⁹³ Klimeš, *Doporučeno nezveřejňovat: Fungování propagandy, cenzury a médií v pozdně normalizačním Československu*, 96–97, 107–108.

⁹⁴ Míla da Hirschová, *Pragmatika v češtině* (Praha: Karolinum, 2022), 140–141.

⁹⁵ „Speech Acts“, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, aktualizováno 24.9.2020, <https://plato.stanford.edu/entries/speech-acts/> (staženo 20.4.2024).

⁹⁶ *Ibid.*, <https://plato.stanford.edu/entries/speech-acts/> (staženo 20.4.2024).

či cílem právě tyto účinky vyvolat...⁹⁷ Teorie bude využita pro identifikaci vybraných, výrazně zastoupených řečových aktů vyskytujících se v časopise *Zahradkář*. Budou demonstrovány na konkrétních příkladech ve snaze osvětlit, za jakým účelem mohly být použity.

3.2 Zahrádkaření jako politický akt

3.2.1 Politický rozměr zahrádkaření

Fenomén zahrádkářských osad jako takový vznikl na základě změny způsobu obživy, kterou přinesla průmyslová revoluce. Obyvatelstvo dříve pracující výhradně v priméru se přesouvalo do sekundéru. Široká nabídka pracovních míst ve velkých městech byla lákadlem pro mnohé i z dalekého okolí, což vyústilo v masovou urbanizaci. Lidé, kteří byli dříve zvyklí pouze na úzkou komunitu v kultuře tradiční společnosti, byli nyní obklopeni převážně lidmi cizími. Nový, anonymní způsob života jim dovolil zpřetrhat staré vazby a žít nezávisleji. Hospodářský růst zapříčiněný rozvojem industrializace vedl ke zrychlení, což se projevilo v přepravě, cestování nebo komunikaci. Společně s dalšími faktory tak byl nastartován proces individualizace. Ten lze vnímat ambivalentně, stejně tak jako modernitu, která je bytostně globalizující a která bezesporu přináší jak mnohá pozitiva, tak negativa.⁹⁸

Právě v minulosti, v období razantních změn v zaměstnanosti v souvislosti s rychle se rozvíjícím sekundárním sektorem hospodářství, lze najít první příklady politizace zahrádkaření. Již v 19. století byla v Anglii podporována volnočasová aktivita zahrádkaření, a to především u dělnické třídy. Zahrádkaření mělo sloužit preventivně, volný čas totiž dělníci trávili v hostincích popíjením alkoholu, což často končilo výtržnostmi. Právě v této době bylo zveřejněno hned několik kampaní na podporu zájmu o zahrádkaření, čímž měla být podpořena morálka. Zahrádkaření mělo též dělníky odvracet od politických aktivit a jejich pozornost držet dál od podvratných činností. Zahrádkaření mělo vést k politickému klidu, což bylo v dobách nepokojů více než žádoucí.⁹⁹

Nicméně myšlenka, že zahrádkaření v sobě může nést politické prvky i dnes, je pro mnohé těžko uchopitelná. Existuje však řada aspektů, které vedou k zamyšlení nad propojením zahrádkaření a politiky. Zahrádkaření ve své podstatě představuje autonomní jednání, skrze které se může jedinec stát nezávislým na potravinovém systému státu. Zahrádkář či zahrádkářka svou prací přetváří veřejný prostor a na zahrádce nezanechávají pouze výsledky své fyzické práce, ale také práce duševní. Zahrádky jsou vlastně jakýmsi hybridním prostorem, jelikož mohou být soukromé, ale jsou jaksí částečně veřejné ve smyslu občanského prostředí,

⁹⁷ John Langshaw Austin, *Jak udělat něco slovy* (Praha: Filosofia, 2000), 106.

⁹⁸ Gibas a Matějovská, eds, *Zahrádkové osady: Stíny minulosti, nebo záblesky budoucnosti?*, 13–14.

⁹⁹ *Ibid.*, 18–19.

keré mohou lidé pozorovat a posuzovat. Autonomie spočívá i v tom, že zahrádkář či zahrádkářka jsou iniciativní, sami se rozhodují a jednájí.¹⁰⁰ Zahrádkářství znamená aktivní podíl na výrobě potravin ve státě a samozásobitelství jde ruku v ruce s potravinovou suverenitou. Pokud člověk sám produkuje potraviny, jde proti nekontrolovatelné industrializaci, technizaci a nejasným chemickým kritériím při výrobě potravin. Zahrádkáři se zamýšlejí, za jakých podmínek jsou potraviny pěstovány, kdo a jak provádí jejich kontrolu a v neposlední řadě kdo z celého procesu vlastně profituje. Mohou bojovat proti monopolizaci odvětví spojených s potravinovým průmyslem, proti neekologickým procesům při přepravě a také proti přílišné chemizaci pěstování.¹⁰¹

Zahrádkářství jako takové může představovat i formu odporu, a to ve smyslu odporu proti generalizaci tržních vztahů, které v moderní společnosti stojí na prvním místě a vše jim podléhá. Může vyjadřovat odpor proti konzumerismu a ekonomické globalizaci. Zahrádkářství může být alternativou k negativně vnímaným aspektům globalizované společnosti, jelikož každá jedna zahrádka může být komponentem pro vznik společnosti, která se chce „uzdravit“. Zahrádkářskou činnost lze vnímat jako způsob obživy, který podporuje sociální spravedlnost. Tyto hodnoty lze popsat jako formu odporu proti kapitalistickému řádu, který diktuje podobu potravinového systému. Z toho důvodu mohou být zahrádky reprezentací kolektivního prostoru, který je vnímán jako strategie proti korporátním vlivům.¹⁰² Zahrádky nesou různá označení, například se o nich mluví jako o „místech odporu proti neoliberálnímu řádu“.¹⁰³

Zahrádkářství je spojeno s mocí. Půda ve městě souvisí s otázkou veřejného prostoru, s tím, kdo a jakým způsobem ji ovlivňuje. Na první pohled jako kdyby nebylo vidět, jak moc politická věc je snaha zazelenit město, či boj o to, aby zeleň ve městech zůstala. Toto téma je nejen součástí mnohých politických kampaní, ale zároveň je plně konfrontací mezi občany a správou měst. Snahy o zachování zelených ploch často narážejí na potřebu nové výstavby. Mnohdy pak zaznívá kritika komerčnosti, která je s tímto tématem úzce spojena.¹⁰⁴

3.2.2 Politizace zahrádkářství v normalizačním Československu

Když opět pohlédneme do minulosti, lze pozorovat snahy o útlum politického radikalismu u dělnické třídy, které stály za podporou rodinného života. Tento koncept se opakoval i o něco později, konkrétně ve 30. letech 20. století, kdy socialistické režimy nabízely soukromí zahrádky, kde bylo možné se dle libosti jedince realizovat výměnou za politickou

---

¹⁰⁰ Rasper, *Urban Gardening*, 97–98.

¹⁰¹ *Ibid.*, 102–103.

¹⁰² Fernando J. Bosco a Pascale Joassart Marcelli, „Gardens in the City: Community, Politics and Place in San Diego“, 50–55.

¹⁰³ Rasper, *Urban Gardening*, 98.

¹⁰⁴ *Ibid.*, 98–99.

nečinnost.¹⁰⁵ To samé bylo možné pozorovat v Československu poté, co v srpnu 1968 ukončila invaze vojsk Varšavské smlouvy naděje na reformu komunistického režimu. Do čela země se dostali pro-moskevští politici a začal politicky přísnější režim, éra, kterou lze označit jako dobu normalizace ve smyslu politické konsolidace a společenské konformity.¹⁰⁶

Co si pod pojmem normalizace představit, poměrně hezky vystihuje citát generálního tajemníka a později i prezidenta Gustáva Husáka: „*Normální člověk chce žít v klidu, bez určitých skupin, které by dělaly chaos, proto musíme apelovat na lidi, aby to odsoudili. Tato strana chce chránit klidný život.*“¹⁰⁷ Tento klid měl být postaven na jakési celonárodní amnézii, stavu, ve kterém měli všichni jednoduše zapomenout na nedávnou minulost přislibující „socialismus s lidskou tváří“. Vidina změny, kdy by režim v Československu vypadal jinak než během uplynulých 20 let, se rozplynula.¹⁰⁸

Normalizační vedení mající po čistce ve straně plnou kontrolu zahájilo postup také proti vlastním lidem. Ti se ve většině uchýlili do svých domovů, k přátelům, rodině, anebo do přírody. Vzrostla obliba chataření a chalupaření na českém venkově, kdy podle dat ze začátku 80. let trávili lidé vlastní chatu nebo chalupu v průměru 100–120 dní v roce na svých venkovských sídlech. I v tisku se hovořilo o tzv. chatové mánii, přestože na Slovensku se tato forma trávení volného času ujala v mnohem menším měřítku než v českých zemích. Typický se tak stal časný útěk ze zaměstnání v pátek odpoledne, kdy se mnoho lidí přesouvalo na víkend mimo město. S tímto fenoménem bylo pevně spjato i zahrádkaření.¹⁰⁹

V období normalizace začaly být režimem aktivně podporovány volnočasové aktivity, v nichž se lidé mohli realizovat, ve snaze zabránit politické angažovanosti. Tolerance tohoto stavu pramenila ze snah naklonit si veřejnost, která se stále vyrovnávala se srpovými událostmi, a umožnit zlepšení životní úrovně obyvatel. V kontextu normalizace v Československu, kdy mnohým nebylo umožněno se realizovat, ať už profesně, nebo občansky, se lze setkat s termínem tzv. „vnitřní exulant“. Jedná se o označení pro někoho, kdo byl nucen svůj čas, zájem a zápal zaměřit jiným směrem, než si představoval a přál. S tím se pojí pojem tzv. „druhotný svět“ označující život lidí, kteří byli nuceni zvolit druhotné cíle, neboť se nemohli svobodně projevit. Lidé vedli dvojí život, jenž striktně odděloval soukromé a veřejné věci, a hodnoty těchto dvou sfér se dramaticky lišily. Převažující důležitost soukromého života měla za následek únik od reality například v podobě zahrádkaření. Člověk

¹⁰⁵ Gibas a Matějovská, eds, *Zahrádkové osady: Stíny minulosti, nebo záblesky budoucnosti?*, 19–20.

¹⁰⁶ Paulina Bren, „Weekend Gataways: The *Chata*, the *Tramp* and the Politics of Private Life in Post 1968 Czechoslovakia“, in *Socialist Spaces: Sites of Everyday Life in the Eastern Bloc*, ed. David Crowley and Susan E. Reid (Oxford a New York: Berg, 2002), 123.

¹⁰⁷ *Ibid.*, 123. Překlad autorky.

¹⁰⁸ *Ibid.*, 123.

¹⁰⁹ *Ibid.*, 124.

na přiděleném kousku půdy nemusel nechat řídit svou práci a mohl se do jisté míry oprostit od vnucených pravidel. Přestože soukromé vlastnictví půdy zůstávalo nedostupné, pro mnohé ze zahrádkářů představovaly zahrádky v osadě pocit „zakázaného“, soukromého majetku. Lidé začali zahrádkařit na nevyužitých a zanedbaných plochách, pěstovali nejen ovoce a zeleninu, ale také svou vlastní identitu a revitalizovali komunitu. Zatímco na Západě platilo, že lidé ve svých zahrádkách neviděli možnost útěku do soukromí, ale spíše možnost, jak se zapojit do společnosti a vylepšovat ji, o Československu lze tvrdit pravý opak. Zahrádky byly synonymem pro únik před reálně socialistickou společností a jejími nároky. V Československu neměla tato činnost demokratizační efekt ve veřejné sféře, ani však nešlo o otevřenou formu rezistence. Onen stav lze nazvat novou formou společnosti, jelikož zahrádkaření umožňovalo rozvíjet identitu, navazovat nové a udržovat staré sociální vazby a svým způsobem uspokojovat emocionální potřeby obyvatel.¹¹⁰

---

¹¹⁰ Gibas a Matějovská, eds, *Zahrádkové osady: Stíny minulosti, nebo záblesky budoucnosti?*, 21, 40–41.

4. Praktická část

4.1 Časopis Zahrádkář

Časopis *Zahrádkář* navazoval na časopis *Rádce*, jehož obsah byl určen pro zahrádkáře a chovatele drobného hospodářského zvířectva. Vydávalo jej tehdejší Ministerstvo zemědělství a výživy, které se během Pražského jara zřeklo vydavatelského oprávnění ve prospěch Československého ovocnářského a zahrádkářského svazu (ČSOZS). Ten jako nástupce bývalé Jednoty zahrádkářů požadoval svůj vlastní časopis, s čímž zásadně nesouhlasilo Státní zemědělské nakladatelství. Celá věc se vyřešila až poté, co se do situace vložil Úřad pro tisk a informace. Úřad rozhodl o zrušení časopisu *Rádce* a ČSOZS přičkl možnost vydání nového titulu. A tak v roce 1968 bylo po značném úsilí ze strany zahrádkářského svazu dosaženo získání povolení k vydávání vlastního časopisu.¹¹¹ Toto schválení mohlo souviset s prosazováním změn v oblasti médií, vedle represivních opatření a personálních čistek to bylo právě zakládání nových, „bezpečných“ periodik, která měla zabezpečit sociální klid.

Dne 1. ledna 1969 tedy začal vycházet zájmový časopis vydávaný zahrádkářským svazem, socialistickou organizací sdružující zájemce o pěstování ovoce, zeleniny, vinné révy, květin, léčivých a jiných rostlin, jehož redakce sídlila na Praze 1 v Jilské ulici číslo 24. Cílem časopisu bylo, aby „*srozumitelnou formou rozšiřoval skutečnou zahrádkářskou a ovocnářskou osvětu, zkušenosti a znalosti nejlepších odborníků – teoretiků i praktiků nejen z domova, ale také ze zahraničí, z téměř všech evropských zemí,*“¹¹² jak se lze dočíst v historicky prvním lednovém vydání. Časopis *Zahrádkář* vycházel v rozsahu 24 stran a čtenáři za něj platili 2 Kčs. Maloobchodní cena tištěných periodik v Československu zůstávala povětšinou neměnná. Časopisy byly v té době k dostání zhruba za 2–3 koruny, což byla poměrně dostupná cena. Lidé se v tomto ohledu nemuseli omezovat, nebyl problém kupovat si vícero deníků či časopisů týdně.¹¹³ I cena časopisu *Zahrádkář* byla dlouhá léta stálá. Prvních 6 čísel časopisu stálo 2 Kčs, od července 1969 se cena výtisku ustálila na 2,5 Kčs a setrvala tak až do roku 1988. Od ledna 1988 byla cena navýšena na 4 Kčs, zároveň s tím byl rozšířen i rozsah, a to na 32 stran. Časopis byl obecně silně nedostatkový, jeho výtisky byly rychle rozebrány a poštovní novinová služba (PNS) ani doručovatelé nepřijímali přihlášky na předplatné. Jak přibýval počet nových členů zahrádkářského svazu, zvyšoval se o časopis zájem, nedostatečné přiděly papíru ale možnosti zvýšit náklad zamezovaly.

---

¹¹¹ *Zahrádkář*, č. 1 (1969): 1.

¹¹² *Ibid.*, 1.

¹¹³ Rohlíková, „Strana, stát a masmédiá“, 69.

Časopis *Zahrádkář* zřejmě nepotřeboval velkou reklamu, v dobových periodících se mi ji nepodařilo nalézt. Ostatní tituly o časopisu pouze referovaly, například vydání časopisu *Věda a technika mládeži* z roku 1982 připomnělo, že praktické rady, jak si mohou drobní pěstitelé vybudovat sklep na ovoce přímo na svém pozemku, přináší časopis *Zahrádkář*.¹¹⁴ V časopise pro ženy *Vlasta* se v roce 1985 psalo: „Mužští čtou spíše noviny...z časopisů pak jenom *Zahrádkář*, *Gól* a *Československý sport*.“¹¹⁵ Časopis okrajově zmiňovalo v roce 1988 periodikum *Květy*, v žádném případě se však nejednalo o reklamu.¹¹⁶ V *Rudém právu* byl pak v roce 1975 uveřejněný inzerát, ve kterém ÚV ČOZS hledal pro svůj sekretariát odborného referenta zájmového časopisu.¹¹⁷

Časopis si zakládal na vysoké odborné úrovni, za jeho obsahem stála celá řada zvučných jmen, profesionálů v oboru své doby. Mezi ně patřil například entomolog a fytopatolog doktor Bohumil Starý, specialista v oboru zahradnictví inženýr Jiří Mareček, odborník na otázky z oboru vinařství inženýr Václav Švejcar, znalec z oblasti ovocnářství profesor Miloš Vávra, botanik a ekolog docent Jaromír Šikula a mnozí další.¹¹⁸ Historicky prvním šéfredaktorem časopisu se stal Jan Bureš, jména všech, kteří se na postu šéfredaktora vystřídali v průběhu let 1969–1989, lze vidět v tabulce 2.

Tabulka 2: Přehled šéfredaktorů časopisu *Zahrádkář* mezi lety 1969–1989

Roky	Šéfredaktor časopisu <i>Zahrádkář</i>
1969–1972	Jan Bureš
1972–1984	Ota Zouplna
1984–1987	Antonín Dolejší
1987–1989	František Hrdlička
1989–1990	Stanislav Peleška

Zdroj: Otto Macl, *Zahrádkářské muzeum v Hradci Králové – Almanach ke 12. výročí založení muzea* (Hradec Králové: Zahrádkářské muzeum ČZS, 2012), 7. Upraveno autorkou.

4.2 Životní prostředí

Tato část práce se snaží zodpovědět hlavní výzkumnou otázku, která se ptá, jakým způsobem se projevovala komunistická propaganda ve vztahu k vybraným tématům na stránkách *Zahrádkáře*. Jedním z výrazných témat, u kterého byla propaganda identifikována, bylo životní prostředí.

Počátkem 70. let československá společnost nezařazovala otázky životního prostředí

¹¹⁴ Kazi Jůzová, „V hlavní roli Zahrádkáři“, *VTM. Věda a technika mládeži*, č. 8 (1982): 229.

¹¹⁵ „Kdyby nebylo žen“, *Vlasta*, č. 10 (1985): 18.

¹¹⁶ Jiří Fleyberk, „Začarovaný kruh“, *Květy*, č. 27 (1988): 15.

¹¹⁷ Volná místa, *Rudé právo*, č. 28 (1975): 6.

¹¹⁸ Macl, *Zahrádkářské muzeum v Hradci Králové – Almanach ke 12. výročí založení muzea*, 7.

mezi své prioritní hodnoty, ekologie byla pro většinu obyvatel na samém okraji zájmu. V tom sehrála důležitou roli státní propaganda. Zdevastované přírodě se politická reprezentace začala věnovat z celostátního pohledu až v 80. letech. To se do jisté míry odrazilo i v časopise *Zahrádkář*, který by se ze své podstaty měl těmito tématy zabývat.¹¹⁹

Zahrádky a celé zahrádkářské osady jsou viděny jako přínos životnímu prostředí, ceněná je především jejich mikroklimaticko-hygienická funkce ve smyslu zajištění produkce kyslíku, regulace tepla, vlhkosti a snižování prašnosti a hluchnosti, což má pozitivní dopad na život obyvatel ve městech. Tzv. zelené plíce měst také zabraňují vodní erozi a podílejí se na retenci vody v půdě. Zahrádky jsou též označovány jako biologický filtr, díky kterému je omezena produkce škodlivých látek v prostředí. Jsou producenty fytoncidů a významným prvkem biodiverzity, díky které je udržován genofond rostlin. Řada volně žijících živočichů v zahrádkách nalézá útočiště. Skrze zahrádkaření se může zásadně snížit ekologická stopa člověka, činnost totiž mívá malou energetickou náročnost a nepodporuje dopravu na dlouhé vzdálenosti, jelikož zpravidla využívá lokálních zdrojů. Přesto na stránkách časopisu byla často s tématem životního prostředí spojována stránka estetická. V popředí stála okrasná funkce zahrádek, například bylo řešeno, jak vypadají náměstí, kruhové objezdy, zda jsou květinami dostatečně vyzdobeny balkóny nebo památníky.¹²⁰

Životní prostředí v 80. letech 20. století se na mnoha místech Československa nacházelo v zuboženém stavu. Problémy se týkaly všech oblastí – od znečišťování vodních toků přes nedostatečný svoz odpadu po exhalaci průmyslových zplodin.¹²¹ Kvůli oficiálnímu utajování se ve společnosti nevědělo o narůstající ekologické krizi. Postoj vládní moci k této naléhavé problematice byl lhostejný, případně polovičatý. Procento plynných odpadních látek vypouštěných do okolí značně stouvalo, nejvíce se to projevilo u oxidu siřičitého, který je pro rostliny obzvláště toxický. Jeho hodnoty mezi lety 1970–1980 stouply o polovinu a dosáhly extrémních hodnot.¹²² Škody se týkaly též lesního hospodářství, poškozeny byly statisíce hektarů lesů. Znečištění vodních toků se od roku 1970 výrazně zhoršilo a zároveň se stalo významným mezinárodním problémem. Polská i maďarská strana se ozývaly a volaly po zlepšení jakosti vody Odry a Dunaje. To samé se týkalo znečištění ovzduší, na kterém se z většiny podílely plynné emise z tepelných elektráren, koksáren a chemických závodů.¹²³

¹¹⁹ Miroslav Vaněk, *Nedalo se tady dýchat: Ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989* (Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a Maxdorf, 1996), 31–32, 44.

¹²⁰ Lucie Miovska, „Generel zahrádkových osad v Praze“, vydáno Radou hlavního města Prahy v roce 2009, https://amika.org/soubory/dokumenty/mesta/kauzy/Zahradky/generel_09_podklad_1_verze_PS.pdf (staženo 13.4.2024), 12–14.

¹²¹ Michal Pullmann, *Konec jednoho experimentu: Přestavba a pád komunismu v Československu* (Praha: Scriptorium, 2011), 146.

¹²² Jan Křen, *Dvě století střední Evropy* (Praha: Argo, 2019), 889.

¹²³ Vaněk, *Nedalo se tady dýchat: Ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989*, 44–46.

Informace o ekologických katastrofách a o přesném stavu životního prostředí nebyly pro veřejnost přístupné, což dlouhodobě deformovalo veřejné mínění. Skutečný rozsah škod nebyl znám, režim jej utajoval v obavě z paniky a sociálněpolitické destabilizace. Rada pro životní prostředí při vládě ČSR varovala před zasycením mediálního trhu „módní tematikou životního prostředí“. K přesycení prakticky dojít nemohlo, jelikož informací byl akutní nedostatek. Pokud již bylo něco zveřejněno, často se jednalo pouze o dílčí fragmenty nebo informace neúplné – téměř neodpovídající realitě.¹²⁴

Možnost svobodně informovat o skutečném stavu životního prostředí byla značně omezována, řada autorů překrucovala fakta a vynechávala alarmující údaje. Asi nejneuvěřitelnější ukázkou celostátního zatajování informací bylo rozhodnutí okamžitě neinformovat československou veřejnost o havárii jaderné elektrárny v Černobylu, ke které došlo 26. dubna na území Ukrajiny. Uniklé radioaktivní látky se dostaly do ovzduší a severním a severozápadním prouděním se pak radioaktivní oblak dostal nad území ČSSR. Média zveřejnila tuto zprávu až 29. dubna ve večerním zpravodajství rozhlasu a televize a po následujících 5 dní nebyla veřejnost nijak více informována, lidem se nedostalo žádných hygienických či zdravotních pokynů. Například v Polské lidové republice byli občané informováni dříve a byli instruováni, jak se chovat, aby se zamezilo co největším škodám. Například byl kladen důraz na pečlivé omývání čerstvé zeleniny a ovoce před konzumací. V časopise *Zahradkář* nebyla tragédie zmíněna, nebyla tudíž doporučena jakákoliv opatření pro pěstování. Lidé se snažili dozvědět se více buď ze západních sdělovacích prostředků, anebo z polských či maďarských masmédií, kde byla situace volnější. Tyto okolnosti ještě více přispěly k nedůvěře obyvatelstva k režimu, který se nezajímal o zdraví a životy svých občanů.¹²⁵

Vysoko postavení komunističtí představitelé, Gustáv Husák či Vasil Biľak, mluvili o ekologické tematice jako o „nástroji, kterým chce Západ rozložit stranu“. Režim nebyl schopen efektivně reagovat na aktuální celospolečenský problém a snahy o řešení kritické situace životního prostředí nebyly dostatečné. Učiněné kroky byly polovičaté, anebo k jejich realizaci vůbec nedošlo.¹²⁶ Přestože byla ekologie zprvu vnímána jako okrajová a neškodná, časem přerostla v důležité společenské téma, které však v časopise *Zahradkář* nebylo dostatečně reflektováno. Životní prostředí bylo povětšinou dáváno do spojení s úspěchy ČOZS, případně byl čtenář velmi obecně informován o tom, že se ekologické problémy řeší. Časopis

---

¹²⁴ Vaněk, *Nedalo se tady dýchat: Ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989*, 66–68.

¹²⁵ *Ibid.*, 74–75, 83–85.

¹²⁶ *Ibid.*, 109–110.

zahrádkářského hnutí, jež historicky vzniklo jako hnutí na ochranu přírody, byl zaměřen spíše na okrasnou funkci zahrádek, jak demonstruje ukázka z březnového čísla z roku 1986: „V současné době je velmi aktuální otázka životního prostředí, na které může každý občan působit kladně nebo záporně. Naše zahrádkářská činnost je velkým přínosem pro zlepšování stavu životního prostředí. Soutěž „Rozkvetlé ulice“, kterou náš Svaz vyhlásil, je zaměřená především na úpravu zahrad, předzahrádek a veřejných prostranství. Jde nám o to, aby se v oknech a na balkónech objevovalo více květin, aby předzahrádky kvetly po celé vegetační období. Aby zejména na sídlištích okna a balkóny zdobily květiny a kolem sídlišť rostla dobře ošetřovaná zeleň.“¹²⁷ Významným faktorem byl také konzum, jak lze vidět v reakci na návrh vysazování živých plotů podél silnic, které by mohly sloužit i jako bariéra proti tvoření závějí v zimě za cenu ukrojení ze zemědělské plochy: „Přestože by to jistě byl přínos životnímu prostředí, bude třeba při výpočtu zisků a ztrát přihlídnout ke všem činitelům.“¹²⁸

Co se týče tématu ochrany životního prostředí na stránkách časopisu, lze mluvit o nesourodé dynamice. Na jedné straně byly příspěvky, které význam ochrany životního prostředí upozadovaly, na druhé straně stály články, které poskytovaly rady v souladu s ochranou životního prostředí. Neexistoval jednotný názor, naopak by se dalo mluvit o nepředvídatelnosti, jelikož takto odlišné příspěvky byly i součástí stejného vydání. Příkladem jsou dva články z květnového vydání z roku 1974. První z nich s názvem „...jedovatost postřiků“ popisuje nutnost používání chemických postřiků a vyvrací dostatečnou účinnost tzv. biologického boje, tedy používání nechemických zásahů proti škůdcům. Článek popisuje, že všechny prostředky u nás používané byly schválené Ministerstvem zemědělství a Ministerstvem zdravotnictví, a ubezpečuje, že nehrozí zdravotní rizika, pokud jsou prostředky používány dle návodu.¹²⁹ A jen o pár stran dále si lze přečíst článek s názvem „Slunéčka jako biologická ochrana“, který popisuje zkušenost zahrádkáře, jehož strom napadly mšice. Všiml si přítomnosti slunéček sedmitečných a nechal je, aby mšice sežrala. Problému se zbavil bez použití doporučené chemie, jakou byly dostupné postřiky či insekticidní přípravky Pirimor.¹³⁰

Ke konci 80. let se v časopise začalo objevovat obecně více informací o stavu životního prostředí. Zásadní změna se projevila na přelomu let 1987 a 1988, kdy bylo ekologickým tématům věnováno více pozornosti. Například v rubrice „Zajímavosti“ na konci každého čísla

¹²⁷ Věra Nečasová, „Kytička a MDŽ“, *Zahrádkář*, č. 3 (1986): 49.

¹²⁸ T, *Zahrádkář*, č. 7 (1976): 148.

¹²⁹ Dr. Vladimír Zacha, CSc., „...a jedovatosti postřiků“, *Zahrádkář*, č. 5 (1974): 104–105.

¹³⁰ Inž. Miloš Harant, „Proč mám rád slunéčka?“, *Zahrádkář*, č. 5 (1974): 109.

se mohli čtenáři dočíst především o situaci v německy mluvících zemích, jelikož příspěvky byly přebírány z časopisu *Der Gartenbau*. Stále však bylo o ekologii referováno spíše rezervovaně. Situace by se dala charakterizovat ukázkou z rubriky „Slovo mají čtenáři“ z květnového čísla roku 1989: „Dovolte mi připomínku k zaměření vašeho časopisu. Za potřebné považuji články informující zahrádkáře o takových způsobech pěstování rostlin, které jsou v souladu s požadavky ochrany životního prostředí. Myslím si, že váš časopis je v tomto ohledu čtenářům dost dlužen.“¹³¹

Téma životního prostředí bylo ovlivněno propagandou především ve smyslu zatajování a neúplného informování. Přestože bylo na konci 80. let otiskováno více ekologických témat a byl patrný posun, kdy časopis ve svých člancích opatrně připouštěl možnosti negativních vlivů některých doposud používaných metod a prostředků, bylo navzdory zaměření časopisu zastoupení tématu ochrany životního prostředí velmi malé. Nelze mluvit o konzistentním přístupu, jelikož se objevovaly oba typy příspěvků. Nicméně skutečnosti, které mohly mít zásadní dopad na zdravotní stav populace, či jiné negativní důsledky způsobené kritickým stavem životního prostředí, nebyly v časopise *Zahrádkář* dostatečně reflektovány. V říjnovém čísle z roku 1989 se lze dočíst, že „*důkazy o tom, že lidstvo svou činností skutečně mění klima naší Země, však stále chybí*“.¹³² Byl tak posilován dojem, že životní prostředí není ohroženo v takové míře, v jaké ve skutečnosti bylo, a že zásahy ze strany státních orgánů jsou dostatečné. Neposkytnutím kompletních informací byla posilována kontrola nad veřejným míněním a byl hájen oficiální narativ. Jednalo se o prevenci před oslabením autority komunistické strany, ke kterému by mohlo dojít v souvislosti se sociálními nepokoji či panikou, pokud by byly zveřejněny pravdivé informace. Například že v roce 1980 žily zhruba 4 miliony lidí, tedy asi 27,5 % obyvatelstva ČSSR, v oblastech narušených znečištěným ovzduším, ve kterých byla zaznamenána vyšší dětská nemocnost, vyšší procento pacientů s onemocněním dýchacích cest a nižší naděje na dožití.¹³³

4.3 Básně

Propaganda se promítla i do básní, které byly otištěny na stránkách časopisu *Zahrádkář*. Některé básně byly oslavou ročních období, krásy rostlin a propagandu v podstatě neobsahovaly. Na druhé straně však stály básně, které ve snaze šířit ideologické poselství propagandu obsahovaly. Měla formu odkazů na komunistické ideály, vůdce či neomylnost a sílu strany. Příkladem je báseň Vladimira Majakovského, o němž Josif Stalin řekl, že je

¹³¹ Jaromír Soukup, „Příliš mnoho chemie“, *Zahrádkář*, č. 5 (1989): 134.

¹³² Rubrika Zajímavosti, „Projevuje se skleníkový efekt?“, *Zahrádkář*, č. 10 (1989): 320.

¹³³ Vaněk, *Nedalo se taď dýchat: Ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989*, 44–46.

nejlepším a nejtalentovanějším básníkem sovětské éry. Jeho dílo bylo zneužito pro prorežimní účely a za socialismu bylo spojeno s povinnou oslavou jména takzvaného propagátora revoluce, přestože během jeho života byl jeho vztah se stranou spíše komplikovaný.¹³⁴ V dubnovém čísle *Zahrádkáře* z roku 1976 lze najít tyto dva krátké řádky:

„Strana – toť ruka s milióny prsty,
zaťatá v jednu pádnou pěst.“¹³⁵

Jedná se o verše, které podporují obraz jednoty, soudržnosti strany a ve stručnosti vyzdvihují kolektivismus. Ač se jedná o krátké, až heslovité zvolání, je plné symbolů evokujících moc. Jazyk básně je velmi jednoduchý a snaží se posílit význam ideálů strany.

V únorovém čísle z roku 1988 lze najít další z básní s propagandistickými prvky, která byla pro větší důraz napsána velkými písmeny. Nese název *Únor* a napsal ji Václav Hons, za socialismu prorežimní autor.¹³⁶

„ZAHŘMĚNÍ SOUHLASU
ŘEČNÍKA AŽ ZBLANKYTNĚLO
SRDCE LIDU HŘMĚLO
KDE JE TO PEVNÉ MOCNÉ SLOVO
KDE JE TO SLOVO GOTTWALDOVO
JE MEZI NÁMI JE I V NÁS
A DÁL BDÍ V NÁS
GOTTWALDŮV HLAS.“¹³⁷

V časopise je otištěna závěrečná část stejnojmenné poémy, ze které je zde uvedeno posledních 8 veršů, které odrážejí celkové vyznění zbytku básně. Projevuje se v ní glorifikace Klementa Gottwalda, který 25. února 1948 v proslovu na Václavském náměstí v Praze oznámil komunistický převrat. Svým vyzněním báseň předkládá, že všechen lid byl nadšen

¹³⁴ Radka Rubilina, „Prominentní sovětský básník zbařený dobovým nánosem“, *Aktuálně.cz*, 28. 11. 2021, <https://magazin.aktualne.cz/kultura/literatura/prominentni-sovetsky-basnik-zbaveny-nanosu-majakovskij-poemy/r-a1a2a6a4504111ec98380cc47ab5f122/> (staženo 22.6.2024).

¹³⁵ Vladimír Majakovskij, *Zahrádkář*, č. 4 (1976): 73.

¹³⁶ Václav Hons byl mezi lety 1968–1969 zaměstnán na Ministerstvu kultury a informací jako vedoucí literárního oddělení a tiskový tajemník, později pracoval v redakci kulturněpolitického týdeníku *Tvorba*, který byl vydáván *Rudým právem*. Redakční rada byla složena z loajálních reprezentantů normalizační kultury a časopis podporoval „konsolidační“ politiku Gustava Husáka. Následně působil Václav Hons v Československém rozhlasu. Jako básník přispíval například do *Literárních novin*, *Tváře*, *Plamene*, *Tvorby* a mnohých dalších. Je autorem řady písní nazpívaných například Hanou Zagorovou, Lucií Bílou nebo Karlem Gottem. Zajímavostí je, že spartakiáda v roce 1980 byla obohacena o jeho verše. Zdroj: „Václav Hons“, *Slovník české literatury po roce 1945*, naposledy upraveno 8. 3. 2023, <https://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1024> (staženo 4.7.2024); „Tvorba“, *Slovník české literatury po roce 1945*, naposledy upraveno 30. 6. 2006, <https://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=233> (staženo 4.7.2024).

¹³⁷ Václav Hons, „Únor“, *Zahrádkář*, č. 2 (1988): 34.

z komunistického převratu a oslavou komunistického politika posiluje jeho kult osobnosti, adoruje jej jako schopného a rozhodného. Připomíná jeho odkaz, který i nadále ve společnosti přetrvává.

V listopadovém čísle z roku 1975 si lze přečíst báseň Miroslava Floriana s názvem *Jednou provždy*:

*„Srdce, ty víš, že tvoje místo je nalevo,
neopouštíš je, dokud budu dýchat,
a ani potom;*

...

*setba přezimuje ve svých zemljankách,
ale ty kveteš
nepokořitelným snem stamiliónů,
z not Internacionály!
okvětními plátky.“¹³⁸*

Báseň zmiňuje srdce jako symbol lásky, neutuchající věrnosti a je dáno do spojení s levicovým přesvědčením, pro které člověk žije a nekončí ani po jeho smrti. Odkazuje k mezinárodní hymně dělnického hnutí, jež je symbolem boje za sociální spravedlnost, text naznačuje vytrvalost a masovou podporu této myšlenky. Skrze tykání verše oslovují přímo čtenáře, proto jej mohou více emocionálně zasáhnout.

Článek k výročí únorového vítězství z roku 1975 byl zase obohacen o řádky S. K. Neumanna, představitele proletářské poezie.

*„Takový byl můj lid
s kosou a kladivem.
Na jitřní čekal svit,
čekal a věřil.“¹³⁹*

Báseň vyjadřuje víru v lepší budoucnost a jednotu lidu, který očekával nový začátek v podobě komunistické vlády. Kosou a kladivem je odkazováno na dělnickou třídu, na populaci

---

¹³⁸ Miroslav Florian, „Jednou provždy“, *Zahrádkář*, č. 11 (1975): 241.

¹³⁹ Ke článku RNDr. Stanislava Pelešky S. K. Neumann, „Výročí únorového vítězství“, *Zahrádkář*, č. 2 (1975): 25.

zaměstnanou v zemědělství a těžkém průmyslu, která trpělivě věřila, že ke komunistickému převratu dojde.

Obecně lze říci, že jazyk básní byl často velmi jednoduchý, působil na emoce a měl za cíl indoktrinovat. Svou roli dozajista sehrál i výběr autorů, již byli spojeni s levicovým uvažováním. Básně obsahovaly přímé odkazy na komunistické úspěchy a ideály, oslavovaly vůdčí osobnosti a zdůrazňovaly levicové hodnoty a přesvědčení. Otištěné básně byly v souladu s oficiálními stanovisky strany a pomáhaly tak dotvářet představu, jakou o sobě režim šířil.

4.4 Svátky

Analýza propagandistického obsahu je postavena na základě identifikování jejích charakteristik a jedním z nejvýraznějších témat, u kterých byla rozpoznána, byly svátky. Ty byly za socialismu spojeny se státním zřízením a komunistickou ideologií a měly podobu oslav, které byly v mnohých případech vynucené. Jejich ritualizovaná podoba sloužila jako nástroj osvojení socialistických hodnot a norem. Svátky se staly symbolickými akty socialismu a zároveň bojovaly proti rituálům stojícím na náboženských základech.¹⁴⁰

Mezi oficiální svátky v Československu patřil Nový rok (1. leden), Velikonoční pondělí, Svátek práce (1. květen) či Den vítězství nad fašismem (9. květen). 28. říjen do roku 1975 připomínal Den znárodnění, od roku 1988 pak Den vzniku Československé republiky, znárodnění a federace. Dále pak byly dny 25. a 26. prosince slavené jako první a druhý svátek vánoční. Dalšími významnými dny byly například Vítězný únor (25. únor), Výročí Slovenského národního povstání (29. srpen) nebo Výročí Velké říjnové socialistické revoluce (7. listopad). O svátcích je možné hovořit jako o nástrojích propagandy. Nesou v sobě vysokou míru tradicionalismu a minulý režim je dokázal využít při svých snahách o dosažení politických cílů. Svátky jsou spojené s obřady a kolektivností, vytvářejí atmosféru jednoty a soudržnosti. To se výrazně projevilo i na stránkách časopisu *Zahradkář*, především v úvodním slovu, ve kterém se různí autoři obraceli na čtenáře s připomínkou důležitých dnů pro socialistickou společnost. Pověštinou se jednalo o úvahy plné vděčnosti připomínající minulé události, jež byly vyobrazeny jako přínos pro československý lid.¹⁴¹

Propagandistické motivy, které souvisely se svátky, se vyskytovaly v rozličné míře ve všech vydáních časopisu ve zkoumaném časovém období. Typickým znakem bylo neustálé opakování, které lze pozorovat na příkladu 9. května. V tento den bylo oslavováno ukončení

---

¹⁴⁰ Zuzana Beňušková, „Sviatok a jeho inštitucionalizácia v období socializmu (1948–1989) ako nástroj politického marketingu“, in *Každodenní život v Československu 1945/48 – 1989*, ed. Jaroslav Pažout et. al (Praha – Liberec: Ústav pro studium totalitních režimů – Technická univerzita v Liberci, 2015), 101–102.

¹⁴¹ *Ibid.*, 92–93, 101–102.

druhé světové války a Sovětská armáda byla velebena jako jediná, která osvobodila československé území od nacistické okupace. Propagandistická technika selekce byla využívána často, mimo jiné i u dalších témat, a společně s apelem na emoce, kdy sovětsí vojáci byli popisováni jako stateční hrdinové a slovanští bratři, kteří přispěchali na pomoc a obětovali své životy, mohla být velmi účinná. Jako příklad lze uvést citace z roku 1970, kde bylo nejvýraznějším motivem uplynutí 25 let od osvobození Československa od nacistické nadvlády, o kterém si lze přečíst nejen v květnu, ale také v lednu, únoru, červnu, červenci, srpnu a prosinci. Můžeme si přečíst věty jako: „*Měli jsme jedinou naději a jen jedna idea nás posilovala, abychom vydrželi: Byla to pevná víra v nepřemožitelnost Sovětského svazu a v jeho armádu, a tato víra nás také nezklamala,*“¹⁴² nebo „*Osvobození Československa Sovětskou armádou bylo vyvrcholením a dořešením zásadového a internacionálního postoje Sovětského svazu k zájmům našich národů, k zájmům svobody a nezávislosti naší vlasti už před válkou, zejména však v období našeho ohrožení německým fašismem. Bylo vyvrcholením a dovršením obětavé a nezištné pomoci, kterou nám SSSR poskytoval po celou dobu války.*“¹⁴³

Sovětský svaz byl vykreslován vždy v pozitivním světle, byl popisován jako ochránce a přítel, který národu Čechů a Slováků zajistil blahobyt. Na tomto základě bylo vyzdvižováno, že SSSR byl a nadále zůstával spojencem ČSSR. „*Třicáté výročí porážky fašismu a konec druhé světové války oslavují letos všechny země socialistického tábora a celý pokrokový svět... Současně si stále více uvědomujeme, co pro třicetiletý rozvoj našeho politického a hospodářského života znamenalo a znamená spojenectví se Sovětským svazem a s ostatními zeměmi socialistického společenství.*“¹⁴⁴ V květnovém čísle z roku 1976 byla zdůrazňována záchranná vojenská operace Rudé armády opět zkreslenou interpretací: „*Ještě dnes, po 31 letech si my starší dobře pamatujeme zoufalé volání o pomoc Praze v ruské řeči. Tehdejší vrchní velitel SSSR, maršál Stalin, dal svým armádám, osvobozujícím Berlín, rozkaz okamžitě osvobodit Prahu. Proto 9. květen 1945 zůstane zapsán zlatým písmem v našich dějinách.*“¹⁴⁵ Svátek jako nástroj propagandy pracuje se záměrem manipulovat názorem příjemce i skrze pravidelnost, se kterou je prováděna. Svátky proto představovaly ideální příležitost ke konzistentnímu informování čtenáře, jehož postoj takto mohl být formován.

Během normalizace, v období studené války, bylo též časté užívání motivů hanobení, pomlouvání a zesměšňování, které mělo za cíl jasně ukázat, kdo je nepřítel. Vyvolávání emocí,

---

¹⁴² Ústřední výbor Československého ovocnářského a zahrádkářského svazu, „Šeřiky jsme podávali“, *Zahrádkář*, č. 5 (1970): 87–98.

¹⁴³ Dr. Josef Kubena, „Hold poctivé práci“, *Zahrádkář*, č. 8 (1970): 169–170.

¹⁴⁴ Dr. Jaroslav Ledašil CSc., „Květnové dny“, *Zahrádkář*, č. 5 (1975): 97–98.

¹⁴⁵ Alois Urban, „Slavné májové dny“, *Zahrádkář*, č. 5 (1976): 97.

především strachu, nálepkování a demonizace druhé strany bylo též typickou strategií propagandy té doby a lze ji v časopise *Zahrádkář* identifikovat. Například ve spojení s 25. únorem, dnem, kdy v Československu došlo ke komunistickému převratu: „*Klement Gottwald řekl na IX. sjezdu Komunistické strany Československa, že únorové události působily na celý náš veřejný život jako očišťující bouře. Ano, byla to bouře, a to taková, že rozmetala plány všech nepřátel a všech těch, kteří chtěli z naší republiky udělat přísluhovače Západu.*“¹⁴⁶ Časté byly také narážky na bývalý režim republiky, v dobové řeči režim buržoazně demokratický, jakožto na vnitřního nepřítele. Byl dáván do souvislosti s nepřáteli vnějšími, jak lze vidět v této ukázce: „...*jak to ukázaly např. parlamentní volby r. 1946, pokusila se buržoazie zformovat protisocialistickou a protikomunistickou frontu z některých tehdejších politických stran a připravit reakční puč. Příklady měla i v jiných zemích, podporu z kapitalistického zahraničí a vlastní zkušenosti z předchozích let.*“¹⁴⁷ Nebo též citace využívající barvitou metaforu: „*Vítězný únor tak zmařil plány vnitřní a mezinárodní reakce na návrat Československa k poměrům předmnichovské republiky, do luna imperialistického světa.*“¹⁴⁸

Jedním ze stylistických prostředků, které byly v časopise využívány pro manipulaci vnímání, byla právě metafora. Metafora může vyvolat silnou emocionální reakci, jelikož je navázána na symboly, které jsou většině lidí blízké, tím pádem jsou i dobře zapamatovatelné. Metafora byla využívána i ve spojení se svátkem, díky reakci na kulturní nebo historickou referenci byla zjednodušeně předána požadovaná informace. Jako příklad lze uvést úryvek reagující na události Velké říjnové socialistické revoluce (VŘSR): „*Je to Velká říjnová socialistická revoluce. Přinesla zemi mír, sociální spravedlnost a svobodu. Stala se vzorem a inspirátorkou utlačených národů.*“¹⁴⁹ Nebo jak se lze dočíst v listopadovém čísle z roku 1978: „*Říjnová revoluce je cestou budování nového a šťastného života pod vedením KSSS a také cesty hrdinských činů při obraně vlasti a bratrské pomoci národům bojujícím za sociální pokrok a mír ve světě.*“¹⁵⁰ Celkový význam lze pozorovat na další ukázce, ve které se vyskytuje jednostranně podaná oslava VŘSR, skrze kterou je socialismus idealizován jako bezproblémový a stoprocentně úspěšný politický systém. „*Velká říjnová socialistická revoluce se stala nejdůležitější dějinnou událostí dvacátého století ... Skončila éra vykořisťování člověka člověkem a nastala epocha míru mezi národy, v rozvoji demokracie a účasti lidových mas*

¹⁴⁶ Jaromír Halíř, „Věčně živý odkaz Února“, *Zahrádkář*, č. 2 (1977): 25.

¹⁴⁷ RNDr. Stanislav Peleška, „Výročí únorového vítězství“, *Zahrádkář*, č. 2 (1975): 25.

¹⁴⁸ Vladimír Příbyl, „Vítězství pracujícího lidu“, *Zahrádkář*, č. 2 (1978): 25.

¹⁴⁹ Jaroslav Halíř, „Svědomitá práce - nejlepší oslava VŘSR“, *Zahrádkář*, č. 11 (1976): 241.

¹⁵⁰ Redakce, „VŘSR a dnešek“, *Zahrádkář*, č. 11 (1978): 241.

na řízení společenských procesů.“¹⁵¹

Ve snaze o posílení předkládaných ideologických postojů bylo opět využíváno velebení Sovětského svazu a byla zvýrazňována jeho role jako zachránce Československa před fašisty, což mělo za cíl podpořit vděčnost a respekt vůči schopnostem komunistů. Byla tak ospravedlňována pokračující spolupráce se SSSR, jenž byl prezentován jako úspěšný partner, a byl tak podporován i pozitivní obraz slovensko-sovětského přátelství. To lze pozorovat ve spojení se Slovenským národním povstáním: „*Komunisté se stali hybnou pákou příprav povstání, protože byli nejlépe organizováni. Od samého počátku bylo SNP připravováno tak, aby se mohlo rozvinout v dohodě a koordinaci se Sovětskou armádou. Bez bratrské pomoci Sovětské armády, bez zásahu 1. čs. armádního sboru v dukelsko-karpatské operaci, bez odvahy statečných bojovníků bychom nemohli vztyčit prapor svobody a míru v naší krásné vlasti.*“¹⁵² Dalším z typických znaků, které měly posílit propagandu v časopise, bylo využívání tučného a barevně výrazného písma, které mělo upoutat čtenářovu pozornost. „*Výraznou pomoc Slovenskému národnímu povstání poskytla Sovětská armáda... Ihned po vypuknutí celonárodního protifašistického povstání na Slovensku se začala realizovat sovětská pomoc...**Bojů na Dukle se zúčastnily jednotky 1. čs. Armádního sboru v SSSR.***“¹⁵³

Mezinárodní den žen, který připadá na 8. března, byl slaven od roku 1975. Tento fakt je vyobrazen i v časopise *Zahradkář*, který v jednom ze svých článků čtenáře informuje, že Valné shromáždění OSN vyhlásilo rok 1975 Mezinárodním rokem ženy, a dále dodává, že díky socialismu mohou ženy dosáhnout skutečné emancipace – sociální jistoty bez ponižování a strachu o budoucnost svých dětí. Při odkazování na MDŽ v březnových číslech byla podtržena především rovnoprávnost pohlaví a aktivní podpora socialismu v boji za mír. Ženy ale jako kdyby byly pouhým prostředkem propagandy, paradoxně vlastně nebyly hlavním tématem příspěvků věnovaných MDŽ. „*Všechny složky Národní fronty a také náš Český ovocnářský a zahradkářský svaz mobilizuje a vyzývá všechny členky – prostřednictvím svých komisí žen ke splnění úkolů, které vyplývají ze závěrů XV. sjezdu KSČ.*“¹⁵⁴

V 60. letech se dějiny interpretovaly objektivněji a do popředí se dostávala dříve tabuizovaná témata. Tyto snahy však byly procesem normalizace potlačeny a zpět se vrátily až těsně před revolucí. V roce 1988 komunistické vedení opět povolilo benevolentnější výklad dějin, týkalo se to však striktně dějinných událostí do roku 1945.¹⁵⁵ Jako příklad lze uvést

¹⁵¹ Redakce, „VŘSR a dnešek“, *Zahradkář*, č. 11 (1978): 241.

¹⁵² Jaromír Halíř, „30. výročí SNP – oslavujeme práci pro celou společnost“, *Zahradkář*, č. 8 (1974): 169–170.

¹⁵³ Redakce, „Slovenské národní povstání“, *Zahradkář*, č. 8 (1978): 169.

¹⁵⁴ Božena Schleissová, „Na aktuální téma – 8. březen MDŽ“, *Zahradkář*, č. 3 (1977): 49.

¹⁵⁵ Milan Otáhal, *Normalizace 1969-1989: Příspěvek ke stavu bádání*, 9–11.

28. říjen, který připomínal hned několik důležitých výročí. Byl to Den vzniku samostatného Československa (1918), Den znárodnění (1945) a Den vzniku Československé federace (1968). V časopise *Zahradkář* se však výraznější změny v tabuizovaných tématech nepromítly. Na výročí vzniku samostatného československého státu nebylo ve větší míře upozorňováno, a pokud ano, tak v souvislosti s jiným, pro socialismus významnějším svátkem. V narativu komunistického režimu vznikla Československá republika na základě Velké říjnové socialistické revoluce a připomínala ji už v říjnu, přestože v Československu platil gregoriánský kalendář. Tak tomu bylo například ve článku z roku 1983 „Tři říjnová výročí“, který zmiňoval vyhlášení Československé republiky, jež se zrodila z ohlasu VŘSR.¹⁵⁶

Na výše vypsaných příkladech lze demonstrovat snahu o zintenzivnění pozitivních postojů k politice KSČ a adoraci SSSR, a naopak posílení negativních k Západu a kapitalistickému systému. Motivy svátků byly neustále opakovány a ve zkoumaném vzorku nebylo vydání, ve kterém by nebyly zmíněny. Jejich význam a reflexe byly dobrými nástroji pro propagandistické účely, jelikož se sama nabízela periodicita jejich zmiňování. Propaganda navázána na svátky může být efektivní, jelikož se jedná o témata, se kterými je mnoho lidí už obeznámeno, tím pádem se velice dobře uchovává v paměti. Zároveň je jednoduchá a může být pečlivě promyšlena dopředu.¹⁵⁷

4.5 Komunistická strana

Jedním z nejvýraznějších aspektů propagandy byla glorifikace komunistické strany, jež byla zasazena do nejrůznějších kontextů. Ať už se jednalo o obecnou rovinu, narážky na konkrétní události, či snahu zasáhnout konkrétní cílovou skupinu, projevovala se ve všech vydáních časopisu. Zřetelným prvkem prezentace byli komunisté jako zastánci světového míru. Naopak nepřátelé byli očeňováni jako utiskovatelé a vyvolavači konfliktu. „*Socialistická společnost nezná vykořisťování a útlak. Na rozdíl od imperialistických států nemá společenské třídy a sociální skupiny, které by měly zájem na ziscích ze zbrojní výroby, na rozpoutávání válek. Vyznačuje se jednotným úsilím lidu věnovat se budovatelské práci a žít v míru se všemi národy.*“¹⁵⁸ Úvodník z května roku 1982 zase připomněl sejití se SSSR a jeho politikou, včetně té zahraniční. „*Plně podporujeme úsilí zahraniční politiky Sovětského svazu, je to i naše politika. Nechceme, aby lidstvo znovu prožívalo hrůzy a utrpení války.*“¹⁵⁹ Tou dobou však už třetím rokem probíhala sovětská válka v Afghánistánu. Přesto bylo neustále připomínáno,

¹⁵⁶ Marta Bartoňová a Ing. Antonín Bušta, „Tři říjnová výročí“, *Zahradkář*, č. 10 (1983): 217.

¹⁵⁷ Jowett a O'Donnell, *Propaganda and persuasion*, 9, 20, 324.

¹⁵⁸ RSDr. Ludvík Ševčík, „Za mír je nutné bojovat“, *Zahradkář*, č. 5 (1986): 97–98.

¹⁵⁹ Václav David, „Květen roku 1945“, *Zahradkář*, č. 5 (1982), 97.

že není vznešenějšího a odpovědnějšího cíle, než uhájít a upevnit mír, a že ideálem socialismu je svět bez válek a zbraní. To bylo stavěno do kontrastu s politikou Spojených států amerických a dalších zemí Západu: „Široká mezinárodní veřejnost se každodenně na faktech přesvědčuje, že na rozdíl od Reaganovy administrativy a vlád některých dalších členských států NATO, v jejichž postupu se slova o míru rozcházejí s činy, je pro zahraničněpolitické postoje a návrhy vlády SSSR charakteristické úsilí vyjádřené v Programu KSSS.“¹⁶⁰

Komunistická propaganda ve spojení se zahrádkářským svazem se projevovala především jasnou podporou strany: „Český ovocnářský a zahrádkářský svaz jako člen Národní fronty se plně přihlásil k závěrům XIV. sjezdu s tím, že dá všechny své síly a povede své členy k jejich realizaci po všech stránkách.“¹⁶¹ Přestože by zahrádkářská organizace bez vstupu do Národní fronty a jasného prosazování oficiálních narativů nemohla fungovat, dávala jasně najevo, že „aktivita ČOZS v oblasti ideově výchovné činnosti, politickoorganizační práce a v oblasti ekonomické a sociální je našemu socialistickému státu prospěšná, protože vytváří hodnoty, které jsou o to cennější, že jsou tvořeny dobrovolně a demokraticky.“¹⁶² Svaz připomínal, že v politickovýchovné práci bude dbát na to, aby časopis ještě důsledněji vysvětloval politiku KSČ.¹⁶³

Politizace činnosti zahrádkářského svazu byla zaměřena na všechny věkové kategorie a do cílové skupiny patřily i děti a mládež. To bylo zohledněno rubrikou nazvanou „Sedmikrásek vám píše“, ve které panáček oblečený v pracovním oděvu s rýčem v ruce a sedmikráskou za kloboukem radil dětem ohledně zahrádkářské činnosti. Poprvé se objevil v únorovém čísle roku 1973 a informoval o řadě soutěží a akcí, které se konaly pod záštitou svazu. Populární byla soutěž „Mladý zahrádkář“ nebo „Rozkvetlé ulice“, stejně jako fotografické soutěže anebo soutěže o nejlepší básničku. Rodiče byli upozorňováni, aby svým potomkům tuto rubriku dali přečíst. „Nezapomínejte v každém čísle probrat se svým dítětem rubriku Sedmikrásek vám píše. Prospějete jemu i sobě!“¹⁶⁴ Sedmikrásek promlouval k dětem pravidelně. Připomínal jim například výzdobu chodeb a oken ve škole ku příležitosti oslav 35. výročí osvobození vlasti Sovětskou armádou¹⁶⁵ anebo formou příběhu chválil děti, které udržovaly památníky obětem květnových dní.¹⁶⁶

Propaganda se též zaměřovala na komunistické vůdce a jejich obraz. Byli prezentováni

¹⁶⁰ RSDr. Ludvík Ševčík, „Za mír je nutné bojovat“, *Zahrádkář*, č. 5 (1986): 97–98.

¹⁶¹ Karel Římnáč, „Za naplnění závěrů XIV. sjezdu KSČ“, *Zahrádkář*, č. 3 (1972): 49–50.

¹⁶² Karel Šimunek, „ČOZS platný člen Národní fronty“, *Zahrádkář*, č. 11 (1978): 241–242.

¹⁶³ Vlastimil Ježek, „Čemu věnovat hlavní pozornost“, *Zahrádkář*, č. 2 (1975): 25–26.

¹⁶⁴ *Zahrádkář*, č. 10 (1977): 218.

¹⁶⁵ Sedmikrásek vám píše, *Zahrádkář*, č. 5 (1980): 110.

¹⁶⁶ Sedmikrásek vám píše, *Zahrádkář*, č. 5 (1981): 111.

jako neomylní hrdinové, čímž byl podporován kult osobnosti. Byl to jeden z nástrojů, který upevňoval ideologické přesvědčení. Vznikal totiž stereotyp, který byl neustále a opětovně předkládán, a vytvářel tak obecně platnou představu působící skutečně. Jednalo se především o velebení osoby Klementa Gottwalda: „*Na vypracování a uplatňování politické linie KSČ se významnou měrou podílel velký revolucionář, politik a státník soudruh Klement Gottwald, který tak mistrně vedl komunistickou stranu v rozhodujících vítězných bojích v únoru 1948.*“¹⁶⁷

Propaganda v časopise *Zahrádkář* se dotkla i tématu voleb, do kterých byl zahrádkářský svaz též zapojen, především se staral o květinovou výzdobu ve volebních místnostech. „*V minulém roce jsme se podíleli na tvorbě volebních programů NF v našich městech a obcích. V letošním roce, kdy se konají volby do zastupitelských orgánů všech stupňů, splníme naše závazky v plnění volebních programů. Plně se zapojíme do přípravy voleb a jistě všechny naše organizace se budou podílet na důstojné výzdobě volebních místností, zejména květinami.*“¹⁶⁸

4.6 Nedostatek

Československo mělo pověst státu, jehož obyvatelé nikterak významně nedbali na zdravý životní styl. Výživovou situaci v Československu šlo charakterizovat nadměrnou konzumací tuků, cholesterolu a alkoholu a zdravotní stav obyvatelstva byl značně vzdálen zdravému ideálu. Ve druhé polovině 60. let se v oblasti výživy projevil návyky konzumní společnosti. Rostl zájem o rychle připravené, chuťově atraktivní jídlo a docházelo k plýtvání potravinami. Hlavním požadavkem nebyla výživová hodnota pokrmu, nýbrž smyslová lákavost.¹⁶⁹ Právě v této době začala být zdůrazňována důležitost ovoce a zeleniny ve stravování a bylo upozorňováno na to, že lidé je konzumují ve velmi omezeném množství.¹⁷⁰ Komunistický režim v Československu preferoval kvantitu nad kvalitou potravin a nabízený sortiment nebyl nejširší. Míra konzumu zeleniny byla dlouhodobě nízká, byl o ni pouze slabý zájem a nebyla prosazována ani ve veřejném stravování, jelikož příprava zeleninových pokrmů byla považována za náročnější.¹⁷¹ Právě nechuť zaměstnanců připravovat pokrmy z těchto surovin a nedostatečný zájem občanů, kteří preferovali pokrmy z masa, působil značné obtíže při zpracování ovoce a zeleniny v závodním i školním stravování.¹⁷²

Celkový obrázek výživové situace a nedostatku byl v časopise *Zahrádkář* příznán.

¹⁶⁷ Vladimír Přibyl, „Vítězství pracujícího lidu“, *Zahrádkář*, č. 2 (1978): 25.

¹⁶⁸ Zdeněk Bydžovský, „Do dalšího období“, *Zahrádkář*, č. 1 (1986): 1–2.

¹⁶⁹ Martin Franc, *Řasy, nebo knedlíky? Postoje odborníků na výživu k inovacím a tradicím v české stravě v 50. a 60. letech 20. století* (Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy, 2003), 172–174.

¹⁷⁰ Zuzana Šmídová, „Spotřeba ovoce a zeleniny v 60. letech 20. století“, in *Jaro '68 a nástup normalizace: Československo v letech 1968–1971*, ed. Petráš, Jiří a Libor Svoboda (České Budějovice a Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017) 403–404.

¹⁷¹ Jiří Knapík, Martin Franc a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967, svazek II.* (Praha, Academia: 2011), 1082.

¹⁷² Franc, *Řasy, nebo knedlíky? Postoje odborníků na výživu k inovacím a tradicím v české stravě v 50. a 60. letech 20. Století*, 165.

„Z hlediska doporučených dávek je spotřeba ovoce a zeleniny v ČSSR malá. Lékaři doporučují a požadují, aby dospělý člověk zkonzumoval až 100 kg ovoce za rok. U nás se však v průměru spotřebuje asi o 30 % méně.“¹⁷³ V článku, ze kterého pochází ukázka, je uvedeno, že přestože má zájmová činnost zahrádkaření za prvořadý úkol zabezpečovat aktivní odpočinek pracujících, nelze pominout skutečnost, že zhruba 300 tisíc občanů aktivních v zahrádkářské organizaci zásobuje plody své práce až 1 milion obyvatel, povětšinou členy své rodiny. Autor článku na konci ještě připomněl sepětí s komunistickou stranou: „ČOZS proto pomáhá svým dílem plnit úkol zemědělského sektoru, který mu uložil XIV. sjezd KSČ.“¹⁷⁴

Stejně téma bylo reflektováno také v článku „Význam ovoce a zeleniny pro naše zdraví“, ve kterém bylo zdůrazněno, že spotřeba ovoce a zeleniny v ČSSR značně pokulhávala za světovým průměrem. Článek čtenáře informoval o benefitech pestré stravy a motivoval je k vyšší konzumaci ovoce a zeleniny za účelem snížení zdravotních rizik spojených s nevhodnými stravovacími návyky. Nedostatkovost byla přiznána a dána do kontextu s komunistickou stranou. „ÚV ČOZS doplnil usnesení svého V. sjezdu o závěry, které vplynuly z XV. sjezdu KSČ. To se týkalo především rozšíření pěstování nedostatkového ovoce a zeleniny...“¹⁷⁵ Časopis ujišťoval, že jak strana, tak zahrádkářský svaz se tímto problémem aktivně zabývaly. To dokládá i článek s názvem „Význam závazků na počest V. SJEZDU ČOZS“, ve kterém je podtrhnuto, že zahrádkáři svou práci podřizují zájmům celku: „Aby se zlepšilo zásobování občanů ovocem a zeleninou, zintenzivňují zahrádkáři výrobu těchto žádaných produktů. Pozornost věnují především nedostatkovým druhům, jako jsou jahody, rybíz, maliny, přirychlovaná zelenina apod.“¹⁷⁶ Absenci v obchodech do určité míry nahrazovaly výpěstky ze zahrádek, a i zásluhou činnosti zahrádkářů se začala pomalu zvyšovat spotřeba ovoce.¹⁷⁷ Jako kdyby však už systém počítal s tím, že si občané část spotřeby sami zajistí.

Článek „Spíž a dílna“ nastínil, že v běžných životních podmínkách by neměla zahrádka zajišťovat pouze soběstačnost v zelenině a ovoci. Autor to označil za zpozdilé a zbytečné a podtrhl, že zahrádky, které sloužily „jen jako plantáž pro prodej přebytků ovoce, zeleniny či sazenic“, už téměř neexistovaly. „Dnes tu uvažujeme hlavně o takové zahrádce, kterou si většina lidí zakládá pro zábavu, radost z krásy!“ Dále však poradil čtenářům, že pokud se ovoce a zelenina nevyskytují v žádané kvalitě běžně na trhu, nebo je jejich cena příliš vysoká,

¹⁷³ Josef Mára, „Říjnové plénum ÚV KSČ“, *Zahrádkář*, č. 2 (1976): 25–26.

¹⁷⁴ *Ibid.*, 25–26.

¹⁷⁵ Antonín Maršík, „Význam ovoce a zeleniny pro naše zdraví“, *Zahrádkář*, č. 4 (1978): 73–74.

¹⁷⁶ Felix Lisník, „Význam závazků na počest V. SJEZDU ČOZS“, *Zahrádkář*, č. 5 (1974): 97–98.

¹⁷⁷ Šmídová, „Spotřeba ovoce a zeleniny v 60. letech 20. století“, 405–406.

pak je pro ně pěstování na zahrádce dobrou volbou.¹⁷⁸

Spotřeba ovoce a zeleniny kolísala, a to v závislosti na ročním období a proměnlivosti úrody. Odborníci varující před nedostatečným příjmem vitamínů apelovali, aby se zvýšil příjem ovoce a zeleniny i během neúrodných měsíců, a to za pomoci dovozu ze zahraničí. Vzhledem k tomu, že Československo nebylo schopné zajistit potřeby svých obyvatel, sortiment se k nám dovážel převážně ze států sovětského bloku, nejvíce z Polska, Maďarska, Rumunska a Bulharska. Nepravidelně docházelo k zásobování z Řecka, Kypru, Turecka nebo Číny. Tento způsob zásobování byl zpravidla drahý, a proto ne vždy dostupný.¹⁷⁹ Ve článku „Pěstujeme lepší ovoce než dovážené“ autor odsuzuje plýtvání a stěžuje si, že o u nás pěstované ovoce není dostatečný zájem a že zahrádkáři nemají odbyt.¹⁸⁰ Na základě tohoto článku se může zdát, že ovoce bylo dostatek a že v Československu byly naopak potíže s přebytkem. To naráží na problematiku tzv. špiček, období, kdy byl trh zcela zavalen pouze jedním druhem. Tato období výkyvů byla charakterizována nejprve extrémním nadbytkem, což mělo negativní vliv na prodej, a poté dlouhým obdobím nedostatku konkrétních druhů včetně například často využívané a obecně oblíbené cibule, nebo mrkve.¹⁸¹ Vyváženější pohled na věc lze demonstrovat na článku Aloise Urbana, ve kterém na jednu stranu vyzdvihoval nadměrnou produkci plodin, na druhou stranu zdůrazňoval nedostatek jiných, jako například cukrové řepy, také ale zmínil nedostatečnost mléka či vajec.¹⁸²

Velkým problémem byla i kvalita zeleniny nabízená v prodejnách, produkty se často prodávaly nahnílé, plesnivé či špinavé. Z důvodu váznoucí distribuce přicházelo do státních obchodů zboží poškozené, a tím pádem bylo pro zákazníky neatraktivní. Už tak byl o zeleninu malý zájem a špatně fungující distribuční síť tento stav ještě zhoršovala. Míra odpadu ze zeleniny zůstávala nadměrně vysoká a reálná spotřeba naopak nízká.¹⁸³ Nedostatečnost se ale netýkala pouze ovoce a zeleniny, přestože toto téma bylo v časopise zastoupeno nejvýznamněji. Jeden ze čtenářů si v srpnovém čísle z roku 1988 stěžoval, že v časopise nabízené a doporučené zboží není k dostání. Dle kritiky by měli autoři ve článcích zmiňovat pouze dostupné výrobky. Na to časopis reagoval prohlášením, že výrobní lhůta časopisu je tříměsíční, tedy redakce nemůže ovlivnit, zda bude zboží stále dostupné.¹⁸⁴

¹⁷⁸ Karel, „Spíž a dílna“, *Zahrádkář*, č. 2 (1973): 32.

¹⁷⁹ Šmídová, „Spotřeba ovoce a zeleniny v 60. letech 20. století“, 411–412.

¹⁸⁰ Dr. Mansvet Fuksík, „Pěstujeme lepší ovoce než dovážené“, *Zahrádkář*, č. 1 (1971): 20.

¹⁸¹ Knapík, Franc a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967, svazek II*, 1082.

¹⁸² Alois Urban, „Aby byl dostatek ovocných moštů“, *Zahrádkář*, č. 10 (1974): 217–218.

¹⁸³ Knapík, Franc a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967, svazek II*, 1082.

¹⁸⁴ Dr. František Hrdlička, „Ze života ČZS den v pražských obchodech“, *Zahrádkář*, č. 8 (1988): 246.

4.7 Řečové akty

Řečové akty jsou součástí mediálních obsahů a jejich určení vede k pochopení, jak média komunikují a jakým způsobem mohou ovlivňovat veřejné mínění. Tato podkapitola se vztahuje k vedlejší výzkumné otázce, která se ptá, jaké řečové akty byly v časopise *Zahrádkář* přítomny a jaký měly účel. Tato část práce se jejich identifikací snaží přispět ke komplexnímu osvětlení role časopisu *Zahrádkář* ve společnosti.

Na počátku řečového aktu stojí výpověď, kterou lze popsat jako rovinu akusticky popsatelných promluvových událostí. Ta se skládá z lokučního aktu, který popisuje rovinu fonetiky, gramatiky a smyslu, a může obsahovat akt ilokuční, který popisuje jednání a vyplývá z komunikačního záměru mluvčího. Z něj pak vychází akt perlokuční, který vyjadřuje účinek jednání dosažený výpovědí.¹⁸⁵ Ilokuční i perlokuční akt je obvykle realizován skrze akt lokuční a je nutné zdůraznit, že výpověď ilokuci ani perlokuci vůbec obsahovat nemusí. Pokud ale vyslovena je, pak s úmyslem dosažení určitého účinku. Zároveň je možné, aby jedna výpověď obsahovala více ilokučních aktů, tedy více možných účinků na čtenáře časopisu. Těmi byli z většiny amatérští pěstitelé, kteří tvořili specifickou komunitu obyvatel Československa.¹⁸⁶

V časopise byla identifikována řada řečových aktů. Jedním z nich byla rada, která byla v zásadě podstatou náplně časopisu a byla prostoupena všemi vydáními *Zahrádkáře*. Úkolem časopisu bylo radit svým čtenářům ohledně základních i pokročilých dovedností a znalostí v oblasti zahrádkaření. Jedna z rubrik dokonce nesla jméno „Radí a informuje ČOZS“. V té i mnohých dalších byly předávány různé informace, návrhy řešení a zkušenosti ve snaze obohatit čtenáře a pomoci jim v praxi přiblížením teorie. Za příklad rady v časopise *Zahrádkář* lze považovat článek Miroslava Horáka,¹⁸⁷ ve kterém autor radí, jak si vypěstovat vlastní čerstvé hrachové lusky, protože na trhu jinak nejsou k dostání. Vypovídající je také článek, kde jiný autor radí čtenářům nechat se očkovat proti tetanu.¹⁸⁸ Předáním rady může dojít k posílení vazby, jelikož se jedná o projev zájmu a péče, zároveň může zásadně ovlivnit chování druhého člověka, když rady uposlechne.

Řečový akt rady je blízko varování, které slouží jako upozornění. Může být výstrahou proti nežádoucímu chování, nese v sobě prvek naléhavosti a významnosti a funguje jako podnět k jednání. Vede k opatrnosti, případně nabádá k určitým krokům, které by potenciálnímu riziku

¹⁸⁵ Miroslav Grepl, „Mluvní akt“, Nový encyklopedický slovník češtiny, naposledy upraveno 2017, https://www.czechency.org/slovník/MLUVNÍ_AKT (staženo 7.7.2024); Austin, *Jak udělat něco slovy*, 119–120.

¹⁸⁶ Míla Hirschová, „Ilokuce“, Nový encyklopedický slovník češtiny, naposledy upraveno 2017, <https://www.czechency.org/slovník/ILOKUCE> (staženo 7.7.2024); Míla Hirschová, „Lokuce“, Nový encyklopedický slovník češtiny, naposledy upraveno 2017, <https://www.czechency.org/slovník/LOKUCE> (staženo 7.7.2024).

¹⁸⁷ Dr. Inž. Miroslav Horák, „Čerstvé lusky nejsou většinou na trhu...“, *Zahrádkář*, č. 3 (1974): 61.

¹⁸⁸ T, „Očkování proti tetanu“, *Zahrádkář*, č. 2 (1974): 43.

mohly zabránit. Příkladem je článek, který varuje před rozrůstající se automobilovou dopravou, která ohrožuje převážně děti, a to přímo na životě. Nejenže jsou děti často obětmi dopravních nehod, ale ohrožují je také zplodiny z motorových vozidel a autoři článku radí, aby děti trávily čas na zahrádkách, kde je lepší vzduch a vhodnější prostředí pro jejich tělesné zdraví.¹⁸⁹

Dále se v časopise objevil řečový akt ubezpečování, který je využíván při potřebě uklidnění a ujištění. Může se také jednat o formu podpory a povzbuzení. Skrze ubezpečení byl ještě více posilován předkládaný názor. Mohlo proto dojít k přesvědčení o správnosti přístupu či k posílení důvěry. Například ve článku „Váš je tento rok“ z roku 1975: „*Ve výborech organizací jsou ženy vítány: jejich iniciativa a činnost nejsou na posledním místě,*“¹⁹⁰ ve kterém jsou ženy ujišťovány, že si je organizace vědoma jejich přínosu. Podobně je tomu ve článku s názvem „Za mír je nutné bojovat“ z května 1986: „... *Sovětský svaz učiní vše nezbytné, aby se zmenšila hrozba jaderné války a další horečné zbrojení.*“¹⁹¹

Výrazným prvkem byl také řečový akt výzvy, který může povzbudit čtenáře k určitému typu jednání a může nabídnout i způsob, jakým to lze provést. Jeho účelem je vyvolání reakce ve formě vykonání akce, která je předkládána, a motivovat subjekt natolik, aby ji uskutečnil. Může též posílit soudržnost komunity, jelikož je skrze výzvu nabídnut společný cíl, což vede ke spolupráci a podpoře vzájemných vztahů. Je to též cesta, jak upozornit na určitý problém či situaci, která žádá řešení. Může vyvolat diskuzi na určité téma a zároveň ji dostat do povědomí většího počtu lidí. Příkladem je samotný název rubriky „Chraňme staré a vzácné stromy“, nebo článek o ochraně zeleně, ve kterém stojí: „*Zvelebujme naše okolí, naši přírodu výsadbou nových alejí, hájů a stromořadí, zkrášlujeme sady, parky novými okrasnými keři a stromy, přeměňte okolí sídlišť, továren a závodů v zelené plochy, dejme ještě více zeleně a parkové květy do našich vesnic a obcí!*“¹⁹² Výzvu obsahuje i text obálky z roku 1975, který hlásá: „*Učinme vše pro splnění závazků XIV. sjezdu KSC a přispějme k dalšímu rozkvětu a zvelebení naší vlasti.*“¹⁹³ Nicméně je nezbytné zdůraznit, že každý člověk má subjektivní vnímání a řečový akt výzvy se nachází na tenké hranici mezi návrhem a příkazem.

Řečový akt příkazu bývá vysloven za účelem nasměrování druhého k aktivitě, která je předkládána. Většinou je vyřčen ve formě jasných pokynů, které mají být okamžitě splněny. Jako příklad lze použít tučně vytištěný článek s červeným nadpisem „Každý zahrádkář dodá nejméně 1 kg česneku nákupním organizacím“.¹⁹⁴ Článek dále vysvětluje, že se nejedná

¹⁸⁹ MUDr. Jiří Semotán a inž. Milada Semotánová, „Děti na ulici či na zahrádce?“ *Zahrádkář*, č. 4 (1975): 73–74.

¹⁹⁰ Bohumil Macháček, „Váš je tento rok“, *Zahrádkář*, č. 8 (1975): 178.

¹⁹¹ RSDr. Ludvík Ševčík, „Za mír je nutné bojovat“, *Zahrádkář*, č. 5 (1986): 97–98.

¹⁹² Redakce, „Výzva k ochraně a péči o zeleň“, *Zahrádkář*, č. 12 (1974): 266–267.

¹⁹³ Obálka únorového čísla z roku 1975.

¹⁹⁴ Ing. Jiří Moravec, „Každý zahrádkář dodá nejméně 1 kg česneku nákupním organizacím“, *Zahrádkář*, č. 4 (1976): 75.

o příkaz, nicméně o heslo soutěže ÚV ČOZS, který spolupracuje s nákupními organizacemi, které slibují vykoupit česnek od základních organizací. Příkazem je ve své podstatě také předpověď článku „Volby a ČOZS“, ve kterém stojí: „*Za několik dní tedy přistoupí i naši zahrádkáři k volebním urnám v místnostech, vyzdobených květinami ze svých zahrádek a dají svůj hlas pro upevnění životních jistot lidu, pro šťastnou budoucnost nás všech,*“¹⁹⁵ či text určený rodičům: „*Umožněte svému dítěti i v nastávajících zimních měsících sledovat pravidelnou rubriku Sedmikrásek vám píše!*“¹⁹⁶

Výrazným byl řečový akt pozvání, který slouží k navázání a prohloubení vztahů mezi lidmi. Zpravidla se jedná o pozvání na společenskou událost, je projevem zájmu a podtrhuje důležitost a váženost druhé osoby ve společnosti. Pozvání je podnětem k účasti na události, což může ještě více stmelit kolektiv, v tomto případě komunitu zahrádkářů. Tento řečový akt byl zastoupen povětšinou na konci čísla, a to v rubrice „Ze života organizací ČOZS“. Příkladem může být text: „*Květinovou výstavu jirín, mečíků a růží pořádá ve dnech 11. a 12. srpna ZO ČOSZ Opava-město. Výstava se bude konat v zasedací síni MěstNV v Opavě a v Lidové škole umění ve Švermově ulici, otevřena bude od 8 do 19 hodin,*“¹⁹⁷ nebo text: „*Milovníky amerických kosatců zveme na prohlídku těchto orchideí severu.*“¹⁹⁸

Řečový akt děkování je výrazem vděčnosti a uznání za poskytnutou pomoc. Je oceněním skutku a vynaloženého úsilí, které bylo vykonáno. Poděkování je spojeno s dobrým vychováním a správnými morálními hodnotami a s jeho pomocí lze budovat pozitivní obraz sebe sama – lidé, kteří děkují, jsou vnímáni jako zdvořilí. Jako příklad lze uvést text ze zasedání nejvyššího orgánu zahrádkářů, na kterém předseda ÚV ČOZS Václav Kovanda vyzdvihl politický význam 50. výročí založení KSČ a poděkoval členům ČOZS „*za iniciativu a činnost prospěšnou budování vyspělého socialistického státu, kterou vyjadřují uzavíráním a plněním hodnotných závazků na počest tohoto slavného výročí*“.¹⁹⁹ Slova díky si lze přečíst také v srpnovém vydání z roku 1970, jež reagovalo na zásah spojeneckých vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968: „*Za internacionální pomoc v srpnu jim patří náš dík.*“²⁰⁰

Řečový akt pochvaly může mít v textu několik účelů. Může být podnětem k pokračování v určitém typu chování anebo impulsem k dalšímu úsilí. Značí, že snaha člověka je oceněna, a potvrzuje získané uznání. Pochvala vede k posílení vztahů, jelikož je spojena s pozitivními pocity, může však působit také jako nástroj kontroly, jelikož jasně vymezuje žádoucí chování.

¹⁹⁵ Jaromír Halíř, „Volby a ČOZS“, *Zahrádkář*, č. 9 (1976): 217.

¹⁹⁶ *Zahrádkář*, č. 11 (1977): 242.

¹⁹⁷ Arnošt Stoklasa, rubrika Ze života organizací ČOZS, *Zahrádkář*, č. 7 (1979): 165.

¹⁹⁸ *Zahrádkář*, č. 5 (1976): 118.

¹⁹⁹ *Zahrádkář*, č. 5 (1971): 115.

²⁰⁰ Dr. Josef Kubena, „Hold poctivé práci“, *Zahrádkář*, č. 8 (1970): 169–170.

Nastavuje pravidla pro budoucí chování, které je očekáváno a vyžadováno. Příkladem může být Sedmikrásek, který chválí děti ze základní školy, které se zavázaly k brigádním hodinám a které uzavřely řadu závazků spojených s 30. výročním osvobozením Československa.²⁰¹ Slova chvály patřila také zahrádkářům, kteří v celostátní soutěži odpracovali mnoho hodin ve prospěch celé společnosti,²⁰² a projevila se také, když ÚV ČOZS ocenil „*jak vysokou hodnotu čestných závazků, vyhlášených ZO k oslavám 30. výročí našeho osvobození, tak obětavou práci členů a hlavně funkcionářů všech složek svazu při plnění náročných úkolů v minulém roce*“.²⁰³

V časopise se též vyskytoval řečový akt přání. Jako příklad lze uvést text z březnového čísla 1975: „*BLAHOPŘEJEME všem členkám našeho svazu a čtenářkám k jejich jarnímu svátku – Mezinárodnímu dni žen!*“²⁰⁴ Dále pak příspěvek z rubriky pro mládež: „*Sedmikrásek přeje republice k narozeninám a ke 30. výročí osvobození vlasti Sovětskou armádou,*“²⁰⁵ nebo přání významné osobnosti zahrádkářské komunity: „*Za jeho obětavou a neúnavnou práci mu k jeho jubileu přeje předsednictvo OV a výbor ZO ČOZS Latráň v Českém Krumlově hodně zdraví a životního optimismu do dalších let.*“²⁰⁶ Řečový akt přání je konvencí, díky které jsou posilovány sociální vazby. Přání může čtenáře podpořit v dosažení určitého cíle a popisuje dobré úmysly, což napomáhá budování důvěry.

Slib může mít různé funkce v závislosti na kontextu jeho použití. Byl využit například ve článku s názvem „*O zeleň budeme pečovat trvale,*“²⁰⁷ který reaguje na výzvu vlády ČSR a NF k ochraně a péči a rozšiřování zeleně, nebo v textu věnovaném vzpomínce na VŘSR: „*Ani československý lid, vedený KSČ, nikdy nezapomene, že pod vlivem VŘSR získal samostatnost v roce 1918, že ho osvobodila Sovětská armáda v roce 1945, a že v průběhu budování socialismu ve své zemi se vždy mohl spolehnout na přátelství a pomoc Komunistické strany Sovětského svazu a sovětského lidu.*“²⁰⁸ Vyjádření slibu lze najít i ve slovech generálního tajemníka ÚV KSČ Gustáva Husáka: „*Československý lid nikdy nezapomene jara 1945, kdy na své půdě uvítal sovětského vojáka – osvoboditele. Osvobození Československa Sovětskou armádou znamenalo historický předěl v novodobé historii naší země.*“²⁰⁹ Řečový akt slibu může působit jednak jako projev úcty nebo jako závazek budoucího chování a jednání. Je to výraz spolehlivosti a ochoty slib plnit.

Též lze najít řečový akt omluvy. Jako příklad lze uvést text: „*Když vypadne jedno slovo*

²⁰¹ Sedmikrásek vám píše, *Zahrádkář*, č. 4 (1975): 86.

²⁰² „Pro krásu země a prospěch celé společnosti“, *Zahrádkář*, č. 7 (1971): 145.

²⁰³ Felix Lisník, „Radí a informuje ČOZS“, *Zahrádkář*, č. 5 (1976): 99.

²⁰⁴ *Zahrádkář*, č. 3 (1975).

²⁰⁵ Sedmikrásek vám píše, *Zahrádkář*, č. 5 (1975): 110.

²⁰⁶ Ze života organizací ČOZS, *Zahrádkář*, č. 10 (1979): 239.

²⁰⁷ Výbor ZO ČOZS č. 1 Strakonice, „O zeleň budeme pečovat trvale“, *Zahrádkář*, č. 5 (1975): 100.

²⁰⁸ Redakce, „Říjen a dnešek“, *Zahrádkář*, č. 10 (1986): 217.

²⁰⁹ Dr. Jaroslav Ledašil CSc., „Květnové dny“, *Zahrádkář*, č. 5 (1975): 97–98.

v textu, může v očích čtenáře vypadat autor jako laik, přestože je zkušeným, na slovo vzatým odborníkem. V minulém čísle v článku o povoleném sortimentu jahod na str. 133 na konci třetího odstavce... nedopatřením vynechal slovo... Omlouváme se čtenářům i autorovi.“²¹⁰ Omluva zvyšuje čtenářovu důvěru, pokud přece jen jakýmsi nedopatřením dojde k chybě, je na ni upozorněno a není tolerována. Vyjádřená lítost utvrzuje druhou stranu, že původce omylu si je vědom své odpovědnosti a že celou věc bere vážně. Také se jedná o příležitost k vysvětlení, jak a proč se chyba stala a že se nejednalo o záměr. Dochází k ujištění, že do budoucna by se podobná situace neměla opakovat.

Zmíněné řečové akty dokreslují celkový obrázek časopisu *Zahrádkář*. Některé z výše uvedených řečových aktů mohly napomoci přijetí propagandy. Příkladem je výzva, která oslovuje širokou masu a může vyvolávat pozitivní emoce, podporuje pocit jednoty v komunitě. Řečový akt ubezpečování zase prezentuje určité stanovisko, čímž může být zesílen jeho význam, a řečové akty, jako je poděkování, omluva nebo slib vytvářejí pocit důvěryhodnosti a serióznosti, což jsou klíčové vlastnosti úspěšné propagandy při snaze vytvoření legitimacy. V konečném důsledku mohly mít tyto faktory vliv na čtenářovo mínění nebo chování.

---

²¹⁰ -R-, *Zahrádkář*, č. 7 (1979): 165.

Závěr

Tato diplomová práce se zabývala podobou politizace volnočasové činnosti zahrádkaření na stránkách časopisu *Zahrádkář: rádce ovocnářů, zelinářů, květinářů, vinařů a ostatních pěstitelů* ve vydáních z let 1969–1989. Cílem práce bylo objasnit, v jakých tématech a jakým způsobem se projevovala propaganda v dobovém měsíčníku v kontextu tzv. normalizace a politiky přestavby. Dále byly zkoumány řečové akty a jejich účel v časopise, který následoval oficiální normalizační kurs.

Náplň a celkové zaměření periodika bylo spjata se zahrádkařením, které bylo v minulosti využíváno různými režimy mimo jiné jako nástroj pro snížení zájmu lidí o politické dění. Snaha o apolitičnost obyvatel se projevila i na našem území po událostech Pražského jara. Právě v 70. a 80. letech začal stát masověji podporovat volnočasovou aktivitu, jež představovala poměrně levný a účelný druh rekreace, který byl z ideologického hlediska viděn jako výchovný a kolektivní. Zahrádkaření bylo natolik oblíbenou činností, že se stalo kulturním fenoménem, který svého vrcholu dosáhl na konci 80. let. Přestože stát vyzdvihoval především význam pro společnost, zahrádky byly také prostorem, ve kterém mohli lidé sami rozhodovat o své práci. Nabízely jim možnost smysluplné činnosti, díky které se mohli cítit svobodněji, uniknout z reality socialistické společnosti a zároveň se těšit z výpěstků.²¹¹

Rady a tipy pro zahrádkáře byly publikovány v časopise *Zahrádkář*, který byl v této práci zkoumán za pomoci metody kvalitativní analýzy obsahu a kvalitativní tematické analýzy. Ty byly doplněny historickou kritikou ve snaze osvětlit, jakým způsobem se ve vybraném dobovém periodiku projevovala propaganda. Mezi limity práce lze zařadit časovou náročnost zpracování a ztíženou dostupnost některých zdrojů dat vztahujících se k tématu zahrádkaření na našem území. Vhodné materiály byly nakonec sehnány s pomocí Východočeského zahrádkářského muzea v Hradci Králové.

Převažující forma propagandy v časopise byla integrační a bylo možné identifikovat bílý, šedý i černý druh propagandy. Ve zkoumaném vzorku nebylo nalezeno jediné vydání, ve kterém by se alespoň jeden ze zmíněných druhů neprojevil. Mezi významné téma zasažené propagandou lze zařadit svátky, které byly pravidelně připomínány. Výrazně byl prezentován 25. únor – Vítězný únor, 9. květen – Den vítězství nad fašismem a 7. listopad – Výročí Velké říjnové socialistické revoluce. U těchto, ale i u dalších svátků bylo možné pozorovat typické opakování motivů, jako bylo velebení Sovětského svazu, oslava komunistických vůdců či hanobení meziválečného Československa a kritika Západu. Byla oslavována rozhodnutí KSČ

---

²¹¹ Křen, *Dvě století střední Evropy, 870–871*.

a KSSS a zdůrazňovány úspěchy komunistických zřízení. Byly využívány stejné motivy, což mohlo vést k ustálení představy, že předkládaná informace odpovídá realitě. Jelikož propaganda dosahuje svých cílů skrze manipulaci konstruovaných významů, může se neustálé opakování podílet na formování všeobecného povědomí. Při nedostatku jiných zdrojů pak existuje vysoká pravděpodobnost, že sdělení může být čtenáři přijato jako platné.²¹² Netransparentnost zdrojů byla dalším charakteristickým prvkem propagandy, který byl v časopise *Zahrádkář* identifikován, nebyl však konzistentní. Některé články byly řádně citované a odkazovaly na další odbornou literaturu, některé naopak citaci vůbec neobsahovaly, a to bez ohledu na obsah. U dalších pak bylo odkazování na zdroj vyřešeno poznámkou – *ze zahraničního tisku*. V některých případech byl zahraniční zdroj jmenován, například Sovětská panoráma, Telegrafní agentura Sovětského svazu – TASS nebo švýcarský magazín *Der Gartenbau*, jindy však nikoliv.

V časopise bylo patrné i téma životního prostředí, které se vyznačovalo nejednotnou dynamikou a bylo možné na něm pozorovat proměny československé společnosti a měnící se politickou atmosféru. Československo jako součást východního bloku následovalo sovětských vzorů, a tak byla od poloviny 80. let postupně zaváděna glasnost, politika otevřenosti. Československý režim ale jako kdyby se Gorbačovovým reformám bránil, jejich implementace byla velmi pomalá.²¹³ Přesto začalo docházet k uvolňování, které se projevilo i na stránkách *Zahrádkáře*, který od roku 1987 začal významněji informovat o ochraně životního prostředí a zveřejňovat kritické projevy čtenářů. Jejich stížnosti, pohledy a názory byly otištěny, někdy s komentářem a vysvětlením, někdy jen samostatně. Na druhé straně však stálo typické zatajování informací, uvádění polopravd a praktikování tzv. techniky selekce. Časopis, který by se ze své podstaty měl těmto tématům věnovat, referoval o aktuálním celospolečenském problému nedostatečně a opatrně.

Režim ve snaze utlumit sociální napětí a stabilizovat systém podporoval hmotné zajištění potřeb obyvatel a kladl důraz na růst životní úrovně.²¹⁴ Saturace obyvatelstva jako jedna z priorit hospodářské strategie měla zajistit jak sociální, tak politický klid. Nicméně pětileté plány nebyly příliš efektivní, jediné pátá pětiletka (1971–1975) naplnila svá předsevzetí, z části také proto, že nepřišla s žádnými novinkami ani riziky.²¹⁵ Obecně řečeno byl sortiment chudší a tento fakt se odrazil i v časopise *Zahrádkář*, který nedostatek především určitých druhů potravin, jako bylo ovoce a zelenina, potvrdil a dal jej do kontextu

²¹² Jirák a Köpplová, *Média a společnost*, 124.

²¹³ Vaněk, *Nedalo se tady dýchat: Ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989*, 85–86.

²¹⁴ Jan Rataj a Přemysl Houda, *Československo v proměnách komunistického režimu* (Praha: Oeconomica, 2010), 396.

²¹⁵ Křen, *Dvě století střední Evropy*, 870.

s komunistickou stranou. Jednalo se ale i o nedostupnost v časopise inzerovaných pomůcek pro zahrádkáře, stejně jako o nouzi o výtisky samotného časopisu, který nebyl tištěn v takovém nákladu, který by odpovídal poptávce.

Propaganda, která se projevovala mimo jiné glorifikací komunistické strany a adorací Sovětského svazu, byla zaměřena na všechny věkové kategorie včetně mládeže, pro kterou byla určena rubrika „Sedmikrásek vám píše“. Propaganda byla též součástí básní řady významných levicových autorů, jejichž verše otištěné v časopise obsahovaly ideologická poselství a velebily socialistické hodnoty. Propaganda využívala symbolů, metafor a cílila na emoce čtenářů. Skrze analýzu řečových aktů bylo dále vysvětleno, jakým způsobem mohlo být podpořeno přijetí propagandy. Byly přiblíženy výrazné ilokuční akty, které zdůrazňovaly soudržnost komunity zahrádkářů, důvěryhodnost, serióznost a sounáležitost se státy východního bloku.

Zahrádkářská činnost byla pro komunistický režim přínosná, ať už zahrádkáři pracovali v soukromí, jež jim prostor zahrádky nabízel, a nijak více se neangažovali, nebo se aktivně podíleli na zahrádkářských akcích a soutěžích a podporovali tak cíle socialistické organizace. Ve výzkumném vzorku byla identifikována komunistická propaganda v různých podobách. Ačkoli bylo možné nalézt výjimky, celkový směr časopisu *Zahrádkář*, který byl vydávaný zahrádkářským svazem, členem Národní fronty, byl prorežimní. I tak byl na mediálním trhu velice žádaný, jelikož v období normalizace nabízel celou řadu cenných informací a rad.

Summary

This thesis examined the form of politicization of gardening in the pages of the magazine *Zahradkář: A Guide for Fruit Growers, Vegetable Growers, Florists, Wine Growers and Others* in issues from 1969–1989. The thesis aimed to clarify how and in what themes propaganda was manifested in the context of the so-called normalization and the politics of perestroika. Furthermore, speech acts and their purpose in the magazine, which followed the official normalization course, were analyzed.

The content and overall focus of the periodical were linked to gardening, which had been used in the past by various regimes as a tool to reduce people's interest in politics, among other things. The effort to make the population apolitical was also evinced in our territory after the events of the Prague Spring. It was in the 1970s and 1980s that the state began to support leisure activities on a mass scale, which represented a relatively cheap and effective type of recreation that was seen as educational and collective from an ideological point of view. Gardening was such a popular activity that it became a cultural phenomenon that reached its peak in the late 1980s. Although the state emphasized its importance to society above all, allotments were also a space in which people could make their own decisions about their work. They offered them the opportunity for meaningful activity that made them feel freer, through gardening people could escape from the reality of socialist society while enjoying the produce.

Advice and tips for gardeners were published in the magazine *Zahradkář*, which was examined using qualitative content analysis and qualitative thematic analysis. These were complemented by historical critique in an attempt to shed light on how propaganda was manifested in the selected periodical. The limitations of the work include the time-consuming nature of the work and the difficulty of accessing some data sources related to the topic of gardening in our territory. Suitable materials were eventually obtained with the help of the East Bohemian Horticultural Museum in Hradec Králové.

The predominant form of propaganda in the magazine was integrative and it was possible to identify white, grey and black propaganda. In the sample examined, there was not a single issue in which at least one of the aforementioned types did not appear. Among the important themes affected by propaganda can be included holidays that were regularly commemorated. Victory in Europe Day (May 9), the 1948 Czechoslovak coup d'état (February 25), The October Revolution (November 7) and others were prominently featured. On these and other holidays, it was possible to observe the typical repetition of motives such as glorifying the Soviet Union, supporting the cult of personalities of communist leaders, defaming the former regime of Czechoslovakia and criticizing the West. The decisions of the Communist

Party of Czechoslovakia and the Soviet Union were celebrated, and the achievements of the communist establishments were highlighted. It is precisely by using the same methods of processing that the idea that the information presented corresponds to reality becomes established. Since propaganda achieves its goals through the manipulation of constructed meanings, its constant repetition can contribute to the formation of general awareness. In the absence of other sources, there is then a high probability that the message can be accepted as valid. Non-transparency of sources was another characteristic element of propaganda identified in the magazine, but it was not consistent. Some articles were properly cited and referred to other literature, while others did not contain any citation at all, regardless of content. For others, the referencing of the source was resolved with a note - from the foreign press. In some cases, the foreign source was named, for example, Soviet Panorama, the Telegraph Agency of the Soviet Union – TASS, or the Swiss magazine *Der Gartenbau*.

The theme of the environment was characterized by inconsistent dynamics and it was possible to observe the changes in Czechoslovak society and the shifting political atmosphere. As part of the Eastern Bloc, Czechoslovakia followed Soviet models, and glasnost, the policy of openness, was gradually introduced from the mid-1980s onwards. However the Czechoslovak regime seemed to resist Gorbachev's reforms and their implementation was very slow. Nevertheless, a loosening began to take place, which was also reflected in the pages of *Zahrádkář*, which from 1987 began to report more significantly on environmental protection and to publish critical speeches by readers who could express themselves in the column Slovo mají čtenáři (The word is with the readers). Their complaints, views and opinions were printed, sometimes with comments and explanations, sometimes just on their own. On the other side, however, stood the typical concealment of information, the presentation of half-truths and the practice of the so-called selection technique. A magazine which by its very nature should have been devoted to these topics reported on a society-wide problem inadequately and cautiously.

The regime, in an attempt to dampen social tensions and stabilize the system, supported the material needs of the population and emphasized the growth of living standards. The saturation of the population as one of the priorities of the economic strategy was to ensure both social and political peace. However, the Five-Year Plans were not very effective; only the Fifth Five-Year Plan (1971–1975) fulfilled its ambitions, partly because it did not come with any innovations or risks. Generally speaking, the assortment of goods was poor. This fact was reflected in the magazine *Zahrádkář*, which confirmed the lack of certain types of food such as fruit and vegetables. It was also about the unavailability of the tools for gardeners advertised

in the magazine, as well as the scarcity of copies of the magazine, which was not printed in a circulation that matched the demand.

The propaganda, which included glorification of the Communist Party and adulation of the Soviet Union, was aimed at all ages, including children. For them the section *Sedmikrásek vám píše* (The Daisy Man is writing to you) was intended. Propaganda was also included in the poems of a number of prominent leftist authors, whose verses printed in the magazine contained ideological messages and glorified socialist values. Propaganda used symbols, and metaphors targeting the emotions of readers. Through the analysis of speech acts, it was further explained how the acceptance of propaganda could be promoted. Distinctive illocutionary acts that emphasized the cohesion of the community of gardeners, credibility and belonging to the Eastern Bloc states were approached.

Gardening activities were beneficial to the communist regime, whether gardeners worked in the privacy that the garden space offered them and did not become more politically involved, or whether they actively participated in gardening events and competitions, thus supporting the goals of the socialist organization. Communist propaganda in various forms was identified in the research sample. Although exceptions could be found, the general direction of the magazine, which was published by the Gardeners' Union, a member of the National Front, was pro-regime. Even so, it was in great demand in the media market, as it offered a wealth of valuable information and advice during the period of normalization.

Literatura

Primární zdroje

Zahradkář, rádce ovocnářů, zelinářů, květinářů, vinařů a ostatních pěstitelů. Praha: ČSSZO, ČSOZS, ČOZS, ČZS, 1969–1989.

Sekundární zdroje

Knižní zdroje:

Austin, John Langshaw. *Jak udělat něco slovy*. Praha: Filosofia, 2000.

Bednařík, Petr, Jan Jiráček a Barbara Köpplová. *Dějiny českých médií: Od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2019.

Bednařík, Petr. „Média v Československu v letech 1945–1989 a jejich podíl na formování každodenního života obyvatel“. In *Každodenní život v Československu 1945/48–1989*, ed. Jaroslav Pažout et al. Praha–Liberec: Ústav pro studium totalitních režimů – Technická univerzita v Liberci, 2015, 50–91.

Beňušková, Zuzana. „Sviatok a jeho inštitucionalizácia v období socializmu (1948–1989) ako nástroj politického marketingu“. In *Každodenní život v Československu 1945/48 – 1989*, ed. Jaroslav Pažout et al. Praha – Liberec: Ústav pro studium totalitních režimů – Technická univerzita v Liberci, 2015), 92–116.

Bosco, Fernando J. a Pascale Joassart Marcelli. „Gardens in the City: Community, Politics and Place in San Diego, California“. In *Global Urban Agriculture*, ed. Antoinette M.G.A. WinklerPrins. Oxfordshire & Boston: CABI, 2017, 50–65.

Bren, Paulina. „Weekend Gataways: The Chata, the Tramp and the Politics of Private Life in Post 1968 Czechoslovakia“. In *Socialist Spaces: Sites of Everyday Life in the Eastern Bloc*, ed. David Crowley and Susan E. Reid. Oxford a New York: Berg, 2002.

Bren, Paulina. *Zelinář a jeho televize: Kultura komunismu po pražském jaru 1968*. Praha: Academia, 2013.

Bryman, Alan. *Social Research Methods Fourth Edition*. Oxford: Oxford University Press, 2012.

Duží, Barbora, Naďa Johanisová a Jan Vávra (eds.). *Zahradkářské osady aneb Proč neztrácet půdu pod nohama*. Ostrava: Ústav geoniky AV ČR, v. v. i., 2021.

Franc, Martin. *Řasy, nebo knedlíky? Postoje odborníků na výživu k inovacím a tradicím v české stravě v 50. a 60. letech 20. Století*. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy, 2003.

Gibas, Petr a Lucie Matějovská, eds. *Zahradkové osady: Stíny minulosti, nebo záblesky budoucnosti?* Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2013.

Hendl, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2016.

- Hirschová, Milada. *Pragmatika v češtině*. Praha: Karolinum, 2022.
- Jiráček, Jan a Barbara Köpplová. *Média a společnost*. Praha: Portál, 2003.
- Jowett, Gart S. a Victoria O'Donnell. *Propaganda and persuasion*. Los Angeles: Sage, 2015.
- Klimeš, David. *Doporučeno nezveřejňovat: Fungování propagandy, cenzury a médií v pozdně normalizačním Československu*. Praha: Academia, 2002.
- Knapík, Jiří, Martin Franc a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967, svazek II*. Praha, Academia: 2011.
- Kolář, Pavel a Michal Pullmann. *Co byla normalizace? Studie o pozdním socialismu*. Praha: NLN – Nakladatelství Lidové noviny, Ústav pro studium totalitních režimů, 2017.
- Křen, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo, 2019.
- Loučková, Ivana. *Integrovaný přístup v sociálně vědním výzkumu*. Praha: SLON, 2010.
- Macl, Otto. *Zahrádkářské hnutí: Etapy vývoje – zakladatelé – vznik v regionech*. Hradec Králové: Územní rada ČZS Hradec Králové, 2002.
- Macl, Otto. *Zahrádkářské hnutí: Kořeny – tradice – vývoj*. Hradec Králové: Republiková rada ČZS Praha a Územní rada ČZS Hradec Králové, 1999.
- Macl, Otto. *Zahrádkářské muzeum v Hradci Králové – Almanach ke 12. výročí založení muzea*. Hradec Králové: Zahrádkářské muzeum ČZS, 2012.
- Matthews, Bob a Lizz Ross. *Research methods: A practical guide for the social sciences*. New York: Pearson Longman, 2010.
- Moravec Václav. „Mediální právo“ In *Dějiny českých médií v datech*, ed. Barbara Köpplová et al. Praha: Karolinum, 2003, 347–442.
- Otáhal, Milan. *Normalizace 1969–1989: Příspěvek ke stavu bádání*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2002.
- Pletánek, Josef. *Zahrádkové kolonie v cizině a u nás*. Praha: Ústřední svaz spolků pro zakládání a udržování zahrádkových kolonií v Československé republice, 1922.
- Procházka, Svatopluk Jan. *Ochrana přírody a přírodních památek*. Praha: Český čtenář, 1926.
- Pullmann, Michal. *Konec jednoho experimentu: Přestavba a pád komunismu v Československu*. Praha: Scriptorium, 2011.
- Rapley, Tim. *Doing Conversation, Discourse and Document Analysis*. London: SAGE, 2007.
- Rasper, Martin. *Urban Gardening*. Praha: Dauphin, 2014.

Rataj, Jan a Přemysl Houda. *Československo v proměnách komunistického režimu*. Praha: Oeconomica, 2010.

Reifová, Irena. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004.

Roberts, Andrew. *From Good King Wenceslas to the Good Soldier Švejk: A Dictionary of Czech Popular Culture*. Budapest, New York: Central Europeans University Press, 2005.

Rohlíková, Slavěna. „Strana, stát a masmédiá“. In *Manipulátoři: O technikách bojů lži proti pravdě a nenávisti proti lásce*, ed. Ladislav Bittman. Praha a Boston: Karolinum, 1992, 52–86.

Rosůlek, Přemysl a kol. *Média & Politika*. Plzeň: FF ZČU, 2009.

Strauss, Anselm a Juliet Corbinová. *Základy kvalitativního výzkumu*. Brno: Albert, 1999.

Šámal, Petr. „V zájmu pracujícího lidu. Literární cenzura v době centrálního plánování a paralelních oběhů“. In *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014*, ed. Michal Wögerbauer et al. Praha: Academia, Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2015, 1097–1223.

Šmídová Zuzana. „Spotřeba ovoce a zeleniny v 60. letech 20. století“. In *Jaro '68 a nástup normalizace: Československo v letech 1968–1971*, ed. Petráš, Jiří a Libor Svoboda. České Budějovice a Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017, 403–418.

Vaněk, Miroslav. *Nedalo se tady dýchat: Ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a Maxdorf, 1996.

Neodborná periodika:

Fleyberk, Jiří. „Začarovaný kruh“. *Květy*, č. 27 (1988): 15.

Jůzová, Kazi. „V hlavní roli Zahrádkáři“. *VTM. Věda a technika mládeži*, č. 8 (1982): 229.

„Kdyby nebylo žen“, *Vlasta*, č. 10 (1985): 18.

„Volná místa“. *Rudé právo*, č. 28 (1975): 6.

Internetové zdroje:

ČZU. „Aktualizace generelu zahrádkových osad v Praze“. Upraveno v roce 2018. https://adaptacepraha.cz/wp-content/uploads/2020/03/TEXT_Aktualizace_generelu-zahradkovych-osad.pdf (staženo 26.3.2024).

Domin, Karel. „Výzdoba nádraží a železničních tratí“. Publikováno v Českotřebovském deníku 18.5.2018, http://www.zpravodaj.probit.cz/2018/5_18web/Botanikove_a_zeleznice.htm (staženo 14.2.2024).

Fellows, Erwin W. „Propaganda: History of a Word“. *American Speech* 34, č. 3 (říjen, 1959): 182–189, <https://doi.org/10.2307/454039> (staženo 23.5.2024).

Grepl, Miroslav. „Mluvní akt“. Nový encyklopedický slovník češtiny. Naposledy upraveno 2017. https://www.czechency.org/slovník/MLUVNÍ_AKT (staženo 7.7.2024).

Hirschová, Milada. „Ilokuce“. Nový encyklopedický slovník češtiny. Naposledy upraveno 2017. <https://www.czechency.org/slovník/ILOKUCE> (staženo 7.7.2024).

Hirschová, Milada. „Lokuce“. Nový encyklopedický slovník češtiny. Naposledy upraveno 2017. <https://www.czechency.org/slovník/LOKUCE> (staženo 7.7.2024).

Horký, Petr. „Jedno století ve dvou bednách“. Publikováno v Respektu 30.5.2021. <https://www.respekt.cz/tydenik/2021/22/jedno-stoleti-ve-dvou-bednach> (staženo 27.3.2024).

Miovská, Lucie. „Generel zahrádkových osad v Praze“. Vydáno Radou hlavního města Prahy v roce 2009. https://arnika.org/soubory/dokumenty/mesta/kauzy/Zahradky/generel_09_podklad_1_verze_P_S.pdf (staženo 13.4.2024).

Národní zemědělské muzeum. „Zahradnictví a zahrádkaření“. Publikováno v roce 2019. <https://www.nzm.cz/o-nas/veda-a-vyzkum/publikacni-cinnost/obrazkove-statistiky/zahradnictvi-a-zahradkareni-obrazkova-statistika-z-nasich-poli-sadu-vinic-parku-a-zahrad> (staženo 27.3.2024).

Port Sunlight Village Trust. „Stručná historie Port Sunlight“. <https://www.portsunlightvillage.com/about-port-sunlight/history-and-heritage/> (staženo 27.3.2024).

PRO BAUM – Zeitschrift für Pflanzung, Pflege und Erhaltung. „Rosenthal: Handelsgärtnerei - Baumschule – Stadtgrün“. Upraveno 5.7.2022. <https://probaum.online/artikel/rosenthal-handelsgaertneriei-baumschule-stadtgruen-013099> (staženo 27.3.2024).

Reps, John W. „Zahradní města“. Cornell University Archives upraveno 28.10.2021. <https://wayback.archive-it.org/2566/20211028213833/http://urbanplanning.library.cornell.edu/DOCS/howard.htm#Return%20to%20top> (staženo 27.3.2024).

Rubilina, Radka. „Prominentní sovětský básník zbavený dobového nánosu“. *Aktuálně.cz*, 28. 11. 2021, <https://magazin.aktualne.cz/kultura/literatura/prominentni-sovetsky-basnik-zbaveny-nanosu-majakovskij-poemy/r~a1a2a6a4504111ec98380cc47ab5f122/> (staženo 22.6.2024).

Slovník české literatury po roce 1945. „Tvorba“. Naposledy upraveno 30. 6. 2006, <https://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=233> (staženo 4.7.2024).

Slovník české literatury po roce 1945. „Václav Hons“. Naposledy upraveno 8. 3. 2023, <https://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1024> (staženo 4.7.2024).

Stanford Encyclopedia of Philosophy. „Speech Acts“. Aktualizováno 24.9.2020. <https://plato.stanford.edu/entries/speech-acts/> (staženo 20.4.2024).

Seznam příloh

Příloha č. 1: Přehled základních informací o zahrádkářském svazu 1957–1989 (tabulka)

Příloha č. 2: Růst počtu členů zahrádkářské organizace mezi lety 1957–1985 (graf)

Příloha č. 3: Přehled šéfredaktorů časopisu *Zahrádkář* mezi lety 1969–1989 (tabulka)

SCHVÁLENO

5.10.23

MJ

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce	
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:	
Příjmení a jméno diplomantky: Klára Crkvová	Razítko podatelny:
Imatrikulační ročník diplomantky: 2022/2023	
Fakultní e-mail diplomantky: 78774678@fsv.cuni.cz	
Studijní program/forma studia: Mediální studia/prezenční forma	
Název práce v češtině: <i>Zahrádkář</i> : Od normalizace k revoluci	
Název práce v angličtině: <i>Zahrádkář</i> : From Normalization to Revolution	
Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2022/2023) (diplomovou práci je možné obhajovat <u>nejdříve</u> šest měsíců od schválení tezí) LS 2023/2024	
Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků): Zahrádkáření má na našem území dlouhou tradici. V socialistickém Československu představovalo důležitou součást volného času a životního stylu a bylo natolik populární, že jej lze označit za kulturní fenomén. Během socialismu se funkce zahrádkáření změnila z ryze sociální, typickou pro poválečné období, na sociálně-politickou. V roce 1969 začal vycházet zájmový časopis <i>Zahrádkář</i> , vydávaný zahrádkářským svazem ve Státním zemědělském nakladatelství, který zpracovával typická témata pro pěstitelství, trendy v oblasti zahrádkáření a přinášel čtenářům inspiraci. Zároveň reflektoval dobu a aktuální témata. Diplomová práce si klade za cíl zjistit, zda a jakým způsobem byly v časopisu <i>Zahrádkář</i> reflektovány koncepce komunistického režimu ve vztahu k vybraným tématům, zda a jakým způsobem komunistický režim dokázal politizovat zahrádkáření jako volnočasovou aktivitu, která s politikou na první pohled nesouvisí. Většina prací zabývajících se tímto tématem zpracovává především kořeny zahrádkáření na našem území, žádná z nalezených prací se konkrétně československému časopisu <i>Zahrádkář</i> nevěnuje.	
Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků): Práce představuje společensko-historické zmapování kulturního fenoménu zahrádkáření v socialistickém Československu v 70. a 80. letech 20. století a zaměřuje se na analýzu dobového periodika <i>Zahrádkář</i> určeného pro ovocnáře, zelináře, květináře, vinaře a ostatní pěstitele. Předpokládaným cílem diplomové práce je zjistit, jakým způsobem se projevovала komunistická propaganda ve zkoumaném volnočasovém časopisu ve vztahu k vybraným tématům v kontextu normalizace a politiky tzv. přestavby. Ptá se, jakým způsobem se projevovал narativ vládnoucí KSČ a bude se věnovat tomu, jaké řečové akty byly v časopisu <i>Zahrádkář</i> přítomny a jaký měly účel.	
Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):	
Úvod	
1. Politický, společenský a mediální kontext doby	
Tato kapitola se zaměří na popis společensko-politické situace v ČSSR po Pražském jaru, zvláště si bude všímat postavení tištěných médií v 70. a 80. letech 20. století.	
2. Historicko-sociální kontext zahrádkáření v ČSSR	
2.1. Historie zahrádkáření na našem území 2.2. Zahrádkáření jako kulturní fenomén v kontextu volného času v ČSSR 2.3. Historie a vznik ČZS	

Práce přiblíží historii zahrádkářství na našem území a zásadní události dějin, které jej ovlivnily. Zaměří se na průmyslovou revoluci, první a druhou světovou válku, nástup komunismu, s ním spojenou nucenou kolektivizaci a změny týkající se zemědělského půdního fondu. Detailněji pak popíše dopady politických rozhodnutí komunistického vedení v Československu mezi lety 1969 až 1989 související s vybraným tématem. Část této kapitoly bude věnována volnému času v ČSSR, významu a popularitě zahrádkářství za socialismu a vysvětlení zahrádkářství jako kulturního fenoménu. Součástí bude také vznik a historie Českého zahrádkářského svazu (ČZS).

3. Teoretická část

- 3.1. Metodologie
- 3.2. Pojmy propaganda a cenzura
- 3.3. Zahrádkářství jako politický akt

Hlavní metodou zkoumání periodika bude kvalitativní obsahová analýza a historická kritika; metodologie bude představena v obecných rysech s pomocí odborné literatury. Dále bude pracováno s pojmy propaganda a cenzura, které budou vysvětleny a zasazeny do kontextu 70. a 80. let 20. století v socialistickém Československu, stejně tak jako koncept, jež vnímá zahrádkářství, běžnou volnočasovou aktivitu, jako politický akt.

4. Analýza časopisu *Zahrádkář*

Tato kapitola představí rozbor obsahu profilových témat z vydání časopisu *Zahrádkář*, která vyšla mezi lety 1969–1989. Budou zasazeny do historického kontextu období normalizace a tzv. přestavby a zahrnuty budou také příklady v podobě přímých citací.

Závěr

Vymezení podkladového materiálu (např. titul periodika a analyzované období):

Měsíčník *Zahrádkář*, vydání z let 1969–1989.

Metody (techniky) zpracování materiálu:

Kvalitativní obsahová analýza a historická kritika.

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2–5 řádků):

Bednařík, Petr, Jan Jiráček a Barbara Köpplová, *Dějiny českých médií*. Praha: Grada Publishing, 2011.

Publikace popisuje dějiny tištěných a vysílacích médií a zahrnuje vývoj mediální scény v době komunistického režimu v Československu, jenž je zasazen do kontextu českých i světových dějin.

Bren, Paulina. *Zelinař a jeho televize: Kultura komunismu po pražském jaru 1968*. Praha: Academia, 2013.

Publikace se zabývá transformací stoupců tzv. socialismu s lidskou tváří v poslušné stoupence normalizace. Pojmenovává hlavní nositele normalizace a podrobněji zkoumá roli Československé televize, jež byla nástrojem komunistické strany.

ČZS. *Zahrádkář, rádce ovocnářů, zelinařů, květinářů, vinařů a ostatních pěstitelů*. Praha: Československý ovocnářský a zahrádkářský svaz, 1969–1989.

Zájmový časopis *Zahrádkář* začal vycházet k prvnímu lednu roku 1969 a byl vydáván ústředním výborem ČOZS, později ČZS ve Státním zemědělském nakladatelství. Obsahoval rady pro ovocnáře, zelinaře, květináře, vinaře a ostatní pěstitele a je pevně spjat s historií zahrádkářského svazu na našem území.

Duží, Barbora, Nad'a Johanisová a Jan Vávra (eds.). *Zahrádkářské osady aneb Proč neztrácet půdu pod nohama*. Ostrava: Ústav geoniky AV ČR, v. v. i., 2021.

Publikace zpracovává téma zahrádkářských osad napříč časem a evropským kontinentem a podrobněji popisuje mnohé funkce zahrádek. Představuje zahrádky jako záložní zdroj potravin v dobách krize, ale také jako příklad tzv. třetího prostoru.

Hendl, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005.

Kniha je metodologickou příručkou, která se zaměřuje na kvalitativní výzkum a je vhodná pro případy zkoumání života lidí a historie.

Janáček, Pavel a Petr Píša, eds. *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014*. Praha: Academia, 2015.

Publikace popisuje proměny cenzury literatury a tisku od nástupu osvícenství až po masové rozšíření internetu. Věnuje se dopadům cenzury a mapuje instituce, které ji vykonávají. Zároveň je cenzura představena jako komplexní jev, který literární tvorbu nejen omezuje, ale také povzbuzuje.

Kolář, Pavel a Michal Pullmann. *Co byla normalizace? Studie o pozdním socialismu*. Praha: NLN - Nakladatelství Lidové noviny, Ústav pro studium totalitních režimů, 2017.

Kniha zachycuje charakteristiky pozdně socialistické československé společnosti a komplexně popisuje historické období normalizace. Věnuje se tomu, jak normalizace fungovala, proč nakonec selhala a vymezuje se proti zjednodušenému dělení společnosti na viníky a oběti.

McKay, George. *Radical Gardening: Politics, Idealism & Rebellion in the Garden*. London: Frances Lincoln, 2011.

Kniha se věnuje tématu využití půdy ve spojení s veřejnou politikou a představuje alternativní pohled na zahradnictví a zahrádkářství společně s konceptem nazvaným "planting as a form of protest".

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

Červená, Kristýna. „Obraz životního stylu v období normalizace na stránkách magazínu Chatař: časopis pro chataře a chalupáře“. Diplomová práce, Univerzita Karlova, 2016.

Havránková, Petra. „Komunistická propaganda v časopisu Mateřídouška (1945–1955)“. Diplomová práce, Univerzita Karlova, 2015.

Datum / Podpis studentky

3.8.2023

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

Po konzultaci.

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorkou konzultoval a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucím této práce.

Prof. PhDr. Jiří Knapík, Ph.D.

3. 8.2023

Příjmení a jméno pedagoga

Datum / Podpis pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO VE VYHLÁŠCE ŘEDITELE INSTITUTU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNY FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI **VYZVEDNOUT** V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A **NECHAT VEVÁZAT** DO VÝTISKU DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE NA IKSŽ SCHVALUJE GARANT PŘÍSLUŠNÉHO STUDIJNÍHO PROGRAMU.